

Aantekeningen van dr. Wilhelmus Hammonius
over zijn handelingen als
gezant van Stad en Lande van Groningen
naar de hertog van Parma
(mei-november 1589)

**Aantekeningen van dr. Wilhelmus Hammonius
over zijn handelingen
als gezant van Stad en Lande van Groningen
naar de hertog van Parma**

(mei-november 1589)

**Aantekeningen van
dr. Wilhelmus Hammonius
over zijn handelingen als
gezant van Stad en Lande van Groningen
naar
de hertog van Parma**

(mei-november 1589)

**Getranscribeerd en toegelicht
door
Jan van den Broek**

© 2008, RHC Groninger Archieven, Postbus 30040, 9700 RM
Groningen

ISBN 978.90.367.3403-5 (digitaal)

ISBN 978.90.367.3403-9 (gedrukt)

<http://dod.eldoc.ub.rug.nl/root/2008/RVH/RVH.pdf>

Inhoudsopgave

Ten geleide

Tekst 1

Index 43

Gebruikte afkortingen 51

Ten geleide

In de jaren 1580-1594 was het gewestelijk bestuur van Stad en Lande van Groningen in handen van burgemeesters en raad van de stad Groningen en de ‘verordenten’ van de Ommelanden. Dit bestuur was trouw aan koning Filips II van Spanje en zijn Nederlandse regering, die in Brussel resideerde en geleid werd door Alexander Farnese, beter bekend als de hertog van Parma. Het koninklijke gezag werd in Stad en Lande uitgeoefend door stadhouder Francisco Verdugo en een college dat ‘s *Konings Kamer* werd genoemd: de Hoofdmannenkamer onder voorzitterschap van luitenant-stadhouder dr. Johan de Gouda. Groningen en Groningerland hadden in deze jaren in toenemende mate te lijden onder de druk die de Staatsgezinden op het gewest uitoefenden. De Staatse stadhouder van Westerlauwers Friesland, graaf Willem Lodewijk van Nassau, slaagde er stapsgewijs in Stad en Ommelanden van de buitenwereld af te snijden. Mede daardoor viel het de koningsgezinde bestuurders in Groningen steeds moeilijker om nog langer het geld op te brengen dat nodig was voor het onderhoud van de vele garnizoenen, die op vele plaatsen in de Ommelanden waren ondergebracht om Staatse invallen te verhinderen, maar daarin steeds minder goed slaagden.

Om hun nood te klagen en aan te dringen op spoedige en effectieve hulp, stuurden de heren van Groningen in het voorjaar van 1589 de stadssyndicus, dr. Wilhelmus Hammonius, naar de hertog van Parma. De Spaanse ambtenaar Francisco Vázquez de Humana, een medewerker van stadhouder Francisco Verdugo, ging met hem mee. Het gezantschap vertrok op 13 mei 1589 uit Groningen en ging ervan uit dat het de hertog in Brussel zou treffen. Omdat de Staatsgezinden in Gelderland en aan de Nederrijn sterke posities bezet hielden, moesten de gezanten een wijde omweg maken door Münsterland, de streek langs de Ruhr en Keulen. Daar aangekomen vernamen ze dat de landvoogd, die met ernstige lichamelijke klachten kampte, zich naar Spa had begeven om er ‘het water te drinken’. Ook de naaste assistenten en adviseurs van de hertog van Parma bevonden zich daar. Dientengevolge verbleef de Groningse syndicus ruim drie maanden in het kuuroord, waar hij met vele hoge functionarissen, onder wie ook de hertog zelf, sprak.

Vázquez aanvaardde op 28 augustus 1589 de terugreis naar Groningen, maar omdat Hammonius ook nog zaken te regelen had met enkele Brusselse instanties, vertrok deze eind september via Namen naar de Brabantse hoofdstad. Half november 1589 keerde hij terug naar Groningen, waar hij op zondag 3 december, rond vier uur in de middag, arriveerde. De volgende dag kon hij, aan de hand van de aantekeningen die hij tijdens zijn gezantschap had gemaakt, verslag doen aan zijn opdrachtgevers. Hij kon hen vertellen dat de regering bereid was Stad en Lande te helpen, dat ze soldaten, geld en munitie zou sturen en dat de bevelen daartoe al uitgevaardigd waren.

Behalve het hier gepubliceerde notitieboekje (inventarisnummer rvr 2) bevinden zich in het Groningse stadsarchief nog enkele andere documenten betreffende het gezantschap van Hammonius en Vázquez:

- rvr1084 Geloofs- en recommendatiebrief van burgemeesters en raad met de verordenden van Stad en Ommelanden van Groningen voor stadssyndicus dr. Wilhelmus Hammonius ten behoeve van diens missie naar de hertog van Parma. Mei 1589.
- rvr 1007 Brieven van burgemeesters en raad met de verordenden van Stad en Lande aan syndicus Wilhelmus Hammonius te Spa. 1589.
- rvr 1223 Brieven van Wilhelmus Hammonius, vanwege Stad en Lande gezonden tot de hertog van Parma, aan zijn committenten. 1589.
Met begeleidende brieven van G. Moesyenbroucq uit Keulen.
- rvr 1064 'Minuten wth Spa ende Bruessel.' Concepten en kopieën van brieven en andere stukken, uitgegaan van stadssyndicus Wilhelmus Hammonius tijdens zijn verblijf in Luik, Spa en Brussel. 31 mei - 13 november 1589.

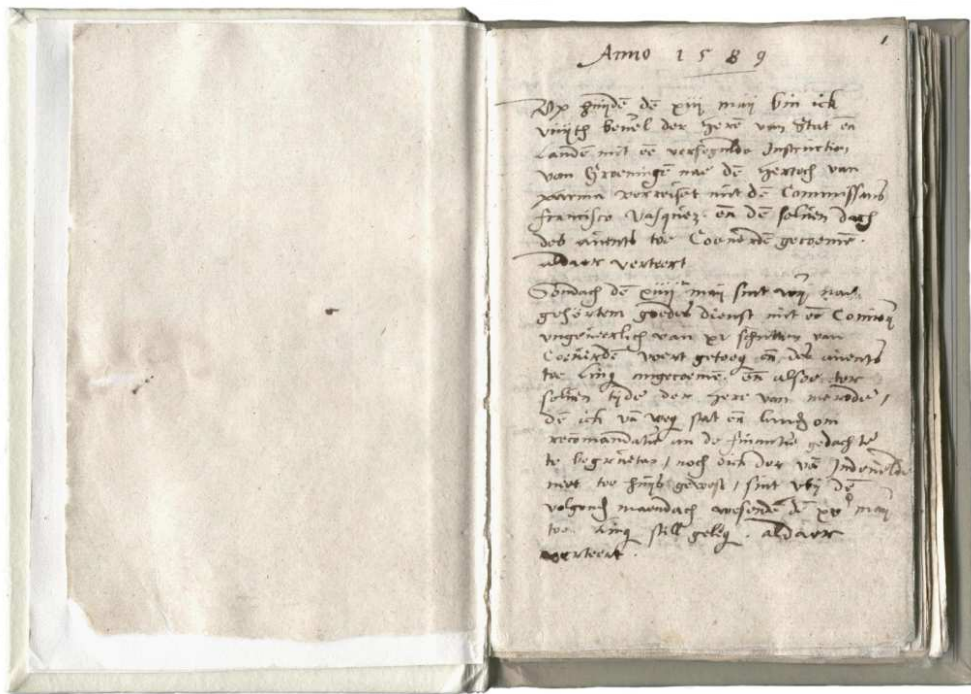
Zoals eerder het geval was bij de uitgave van Hammonius' 'verbaal' over 1587-1589,¹ is bij het transcriberen de interpunctie en het gebruik van hoofd- en kleine letters enigszins aangepast aan de hedendaagse gewoonten. Er is geen poging gedaan om de annotatie consequent in te richten. Men vindt daarin opmerkingen over de originele tekst, verwijzingen naar andere bronnen, voorstellen voor de interpretatie van woorden en passages, maar soms ook een inhoudelijke toelichting op Hammonius' aantekeningen.

Een index maakt deel uit van deze uitgave.

Jan van den Broek
Groningen, december 2007

¹ Zie: Jan van den Broek, ed., *Het verbaal van dr. Wilhelmus Hammonius, syndicus van de stad Groningen. 1587-1589*. Getranscribeerd en van aantekeningen voorzien door Jan van den Broek (Groningen 2008).

Tekst

Het 'reisverbaal' van de Groninger syndicus Wilhelmus Hammonius
De bladzijden meten 10x15 cm.

(Groninger Archieven, T2100 (rvr) inv. nr. 2)

[1] Anno 1589

[13 mei 1589]

Up huijden den XIII majj bin ick uuijth bevel der heren van Stat ende Landen mit een versegulde instruction van Groeningen nae den hertoch van Parma verreisiet mit den commissaris Francisco Vasquez ende denselven dach des avents toe Coeverden gecoemen. Aldaer verteert:¹

[14-15 mei 1589]

Sondach den XIII^{ten} majj sint wij nae gehörtem goedesdienst mit een convoj ongeveerlich van xv schutten van Coeverden voertgetoegen ende des avents toe Lingen angeoemen. Ende alsoe ter selven tijde der here van Merode,² den ick vanwegen Stat ende Landen om recommandatie an de Finantie³ gedachte te begrueten, noch oick der van Indevelde⁴ niet toe huys gewest, sint wij den volgenden maendach, wesende den XV^{den} majj, toe Lingen still gelegen. Aldaer verteert:¹

[16 mei 1589]

[1v] Dinxdach den 16^{den} majj omtrent 12 uhren up den middach mit een convoj van xx soldaten ongeveerlich van Lingen nae Ipenbuyren⁵ verreyset ende aldaer des nachts gebleven. Verteert:¹

[17 mei 1589]

Wonszdach den 17^{den} majj van Ipenbuyren mit het selve convoj des middaeges gebleven toe Glendorff,⁶ is Teeckenborgisch.⁷ Aldaer verteert:¹

Ende vandaer voerts duer Waerendorp⁸ henuuyth⁹ twe groete mijlen in een dorp geheten St. Antonijs huysken.¹⁰ Aldaer des nachts gebleven mit den soldaten ende in alles verteert voer mijn quota:¹

¹ Niets ingevuld.

² Commies van Zijne Majesteits Financiën.

³ De Raad van Financiën.

⁴ Peter Micault, heer van Indevelde, drost te Lingen.

⁵ Ibbenbüren, c. 20 km ten oosten van Rheine.

⁶ Glandorf, ruim 25 km ten noordoosten van Münster.

⁷ Tecklenburgs.

⁸ Warendorf, c. 30 km oostelijk van Münster.

⁹ 'Hinaus'.

¹⁰ Tönnishäuschen, c. 25 km ten zuidoosten van Münster.

[18 mei 1589]

Donnersdach den 18^{den} duer een statken Alen,¹ oick duer idem Ham² op der Lippe; des middaeges getoegen in een stat, geheten Camen.³

Aldaer verteert:⁴

Ende vandaer noch twe mijlen voerts in een vleckte geheten Westhoeven.⁵

Aldaer verteert:⁴

[19 mei 1589]

Vrijdach den 19^{den} duer Gevelsbergen⁶ ende Millencot⁷ getoegen op dat middaechsmael [2] bisz gehn Bijenberch.⁸ Aldaer verteert voer mijn deel:⁹

Des avents toe Warmelskirchen¹⁰ ende aldaer verteert.⁴

[20 mei 1589]

Saeterdach den XX^{en} majj omtrent den middach mit gueden voerspoet toe Collen angecoemen. Ende alsoe ick daetlijck vernoemen, dat Zijn Alteze neet toe Brussel sonder toe Spae bij Luyck zijn solde omme aldaer sich te baeden ende den suyrbrunnen toe drincken, hebbe ick sollichs alsbald hoc eodem die einem erb. Raedt toegeschreven. Oick geadvertirt dat dat huys Blijenbeek van den marquis van Warenbon¹¹ berent zij ende datter guede hoepe zij tselve huys in te nehmen; van welcke missive ick geen minute beholden.¹²

[21 mei 1589]

Sontag den XXI^{en} majj hebbe ick avermals an ein erb. Raedt geschreven ende hemluyden geadvertirt datter enige seecker summe geldes geordineert zij om nae het Vresische quartier toe senden, [2v] nochtans neet wetende hoeveel, ende dat daromme wel noedich in tijdes den hern Statholder te begrueten om van tselve gelt onse quota te bekoemen.¹³

¹ Ahlen, halverwege Münster en Lippstadt.

² Hamm.

³ Kamen, 15 km ten noordoosten van Dortmund.

⁴ Niets ingevuld.

⁵ Westhoven aan de Ruhr, ruim 10 km ten zuiden van Dortmund.

⁶ Tussen Barmen en Hagen.

⁷ Möllenkotten, even ten oosten van Schwelm.

⁸ Beyenburg, waar de Wupper overgestoken kan worden.

⁹ Niets ingevuld.

¹⁰ Warmelskirchen ten oosten van Solingen.

¹¹ Marc de Rye, markies van Varambon, commandeerde een Bourgondisch regiment. Hij was in de jaren 1589-1592 's konings gouverneur en kapitein-generaal in Gelderland. In de zomer van 1589 belegerde hij behalve het huis Blijenbeek bij Afferden ook de stad Rheinberg in het Rijnland.

¹² Zie voor deze brief stadsarchief Groningen, rvr 1223.1.1.

¹³ Zie voor deze brief rvr 1223.1.2.

[22 mei 1589]

Maendach den XXII^{en} maj hebbe ick in presentie des hern Samerij¹ mit den nuncio apostolico episcopo Calatino² wijtleuffich gecommuniert van d'incorporatie der³ Oldencloester ende concludendo heft Zijn Excel. voer raetsam befunden voereerst het consent Zijnder Hoch. te hebben, mits daerbij breven an Zijne Hillicheit⁴ ende des Conings legat toe Romen. Dselve ontfangen hebbende wölle Zijn Excell. die saecke tom besten helpen dirigeren.⁵

[23 mei 1589]

Dinxtach den XXIII [maj] binnen Cöln noch verharret.

[24 mei 1589]

Wonszdach den XXIII [maj] omtrent 2 uhren nach den middach von Coln verruckt und zu Carpen verpliben.

[25 mei 1589]

Donnerstag den XXV^{ten} [maj] uff den abent zu Aich⁶ ankommen. Von dannen an den secretaris⁷ Cosmo geschriben das der commissarius [3] Vasquez und ich bei Ir Alteze etliche sachen zu proponiren hetten. Darumb begert ob wir beij derselben audientie haben mochten, mit bitt unsz sollich uff Lüttich wider zu verstendigen.

[26 mei 1589]

Freitag den XXVI [maj] uff den abent zu Lüttich ankommen. Daselbste zu erkundigen ob der hertzog auch jemant audientie gestattetete, und neben andern erkundigt das die kaijslerliche gesandte lange zeit zu Bruessel gelegen, kein gehör haben mögen, jetzt aber uff Lüttich gefolgt und vorts nach Spae verreiset.

[27 mei 1589]

Sambstag den XXVII [maj] sint wij noch toe Luyck verharret, erwartendt uff antwoert von den secretario Cosmo, und sindt disen dach ein gesanter vom keijser,⁸ auch einer ausz Coln wider von Spae zu Luijck ankommen und sich beclagt dat sie kein audientz hetten erlangen

¹ Pater Henricus Samerius SJ was in 1588 met stadhouder Verdugo naar Groningen gekomen ten behoeve van de geestelijke verzorging van de koninklijke troepen. Tijdens zijn aanwezigheid zijn de eerste plannen ontwikkeld om te komen tot de oprichting van een jezuietencollege in de stad Groningen.

² Met 'episcopus Calatinus' bedoelt Hammonius Ottavio Mirto Frangipani, de pauselijke nuntius te Keulen. Deze was als zodanig in 1587 Giovanni Francesco Bonomi opgevolgd. Frangipani werd in 1596 naar Brussel overgeplaatst. Daar werd toen een nieuwe nuntiatuur gevestigd, nadat aartshertog Ernst van Oostenrijk als gouverneur-generaal van de Nederlanden in functie was getreden.

³ Zo staat het er.

⁴ Sixtus V (1585-1590).

⁵ Het betreft de dotatie van het te Groningen op te richten jezuietencollege.

⁶ Aken?

⁷ Ms.: 'sr'. Dit kan ook 'signor' betekenen.

⁸ Keizer Rudolf II van Habsburg.

mögen; auch andere diversche proposten sich vernehmen lassen, das sie seit martio gelegen und nichts ausgerichtet.

[28 mei 1589]

[3v] Sondach den XXVIII [maj] sint wir noch zu Luyck verbliben, haben aber also noch ein reittenden diener wider nach Spae abgefertigt und abermaln hat der commissarius Vasquez an den hern Cosmo, ich aber an den secretari Garnier geschriben das ich in nahme der Stat und Omlanden von Grueningen bei Ir Alteze ietwesz an zu dienen hetten, und von ime wissens begert ob ich solte audientz können erlangen oder nit, mit dienstlichen bitten mich sollichts zu verstendigen.

[29 mei 1589]

Montag den XXIX [maj] haben wir von secretario Cosmo schreibens bekommen das wie zu Luttich verharren und nit von dannen zehen sollen, sondern unsere memoires oder puncten übersenden umb bei Ir Alteze geordinert zu werden nach behoir.

[30 mei 1589]

Dinxtag den XXX^{ten} [maj] heft der commisarius Vasquez wederomme een schrijvent van den secretario Cosmo ontfangen dat wij neet van Luyck vertrecken, ofte doch geenssins toe Spa ankoemen sollen.

[31 mei 1589]

[4] Wonsdach den XXXI maj hebbe ick an Stat und Landen geschreven dat ick uuth bevelch des hertoegen toe Parme binnen Luyck voereerst muste verharren, ofte doch neet toe Spa ankoemen. Jedoch dat ich mijne poincten wal schriftlich in handen des secretarij Cosmo möchte oeversenden.

Oick hebbe ick in deselve breeff ein erb. Radt verstendigt datter XX^m croenen tot het Vreesche quartier gedestineert weren, mochten darumb bij den Statholder ansuecken omme een guete quota van deselve te geneten.¹

[1 juni 1589]

Donnerstag den 1 junij is Labberdaen van Luyck duer mij weder affgeveerdigt.

Hoc die an den rats her Moijsteen geschreven.

Item auch rentmeister Deest, belangende Labberdaentiens besoldinge.

¹ Zie voor deze brief rnr 1223.1.3. Deze is te Groningen ontvangen op 12 juni 1589.

[3 juni 1589]

Sambstag den 3^{den} junij hebbe ick in naeme [van] Stat ende Landen een schriftlijcke remonstrantie aen Zijn Hoch. geschickt ende deselve in achtervolch Zijn Hoch. ordonantie den secretario Cosmo toegestelt. Ime oick geschreven die guede hant daeran te holden darmit men guede affschiedt bekoemen mochte.

[4] Eodem an den secretarium Garnier geschreven ende denselven gebeden, ingevalle onse remonstrantie in zijne handen mochte koemen, daer te doene zijn uuyterste debvoir.

[6 juni 1589]

Dinxtach den 6ten junij hebbe ick wederomme an eijn erb. Raedt geschreven ende geadvertiert dat ick een schriftlijcke remonstrantie an handen des secretarij Cosmo oevergesunden hadde ende van uhre tot uhre op antwoert verwachtete.¹

Eodem is des commissarij Vasquez knecht den wir mit unsen remonstrantien nae Spa geschickt, weder toe Luyck gecoemen ende gaer geen antwoert medegebracht. Derowegen ich bij mij geresolvirt selvest nae Spa te reijsen.

Ende alsoe der president Richardot² up den wonszdach den 7 junij toe Luyck ankoemen³ omme voirts nae Spa te reijsen, bin ich in mijn meninge geconfirmirt, verhoepende dat men mit Zijn Hoch. solde moegen begunnen te besoigneren.

[8 juni 1589]

Donderdach den 8ten junij bin ich von Luyck nae Spa vertoegen.

[9 juni 1589]

[5] Vrijdach den 9^{den} junij omtrent acht uhren des morgens hebbe ich den heren president Richardoth mit oeverantwoerdinge mijner credents begruetet ende int korte ontdeckt wat die principale oirsaecke zij waromme ick van mijne heren sij affgeveerdiget, begerende van hem particulere audientie omme alle saecken van de gelegentheit des landes te moegen ontdecken. Waerop gemelter heere mij geantwoert, dat hij mij deselve soude geven alst mij gelevede.

Eodem instanti den heere secretarium ~~Cosmo~~ Garnier begruetet, hem seggende dat ick breven von credentz mit seeckere articulen hadde gesunden an handen des secretarij Cosmo, hem vraegende ofte deselve neet in zijne handen gecoemen. Da[r]up hij geantwoert, jae, und hij wolde erster gelegenheit darinne besoigneren.

Hoc eodem die umtrent den avent hebbe ick bij den secretario Cosmo allein in zijn caemer vollenkoemene audientie gehadt ende alsoe nae der lange geremonstriert in wat benaetheit Stat ende Landen jegenwoerdichlijck staen, [5v] verhaelende wat continuele groete schattingen zedert het jaer tachtentich tot onderholt des kriegsvolck opgebracht; item wat part van't lant nu noch onder waeter, twelck ten

¹ De bewuste brief, nvr 1223.1.4 is gedateerd op 5 juni 1589 en te Groningen ontvangen op 18 juni 1589 (MJ II 264v).

² Jean Richardot, heer van Berlay (1540-1609), president van de Geheime Raad.

³ Het 'an' van 'ankoemen' lijkt te zijn doorgestreept.

ewigen daegen solde moeten verloeren blijven, ingevalle kein ander middel van assistentie gevonden wordt; item in wat gevaer Stat ende Landen staen naerdat Emetil is ingenomen,¹ te weten, dat het staet² om verloeren te wesen; tselve hem declarerende mit verscheidene argumenten. Ende lestlijck pro conclusionem gesacht, dat ick in naeme van Stat ende Landen vertrouwede dat hij die guede hant daran solde holden, darmit wij mit volck, gelt ende ammunitie geassisteert mochten worden, expresselijck seggende dat het unnoedich sij enich volck derwarts te senden sonder provisie van gelt ende pulver, vermits tselve mehr tenderen soude tot die uuyterste ruyne dan tot enich soulagement.

[6] Nae gedaene propositie antwoerdet gemelter Cosmo, dat Zijn Hoch. ordnung gegeven hedde ende noch wel geven solde omme enich volck derwarts te senden, averst van gelt zijn deselve Hoch. up dit pas soe qualijck verseen als oijt, vermits het credit bij den coepluyden verloeren, dern etliche nu rede gebankerouteert, etliche noch in puncto stunden omme te bancrutteren. Sede darbeneffens dat hij wel bekande dat wij in groete benauthheit steecken und seer voel gedaen hadden. Nochtans was het waer, soe oft jemants uuyth onse quartiren ofte daromtrent alhier te Hoeve quemen, siende die desolatie van 'tlant aldaer,³ soe musten sie mit den munt bekennen ofte, wen zij het [niet]⁴ oepentlijck bekeneden, musten sij doch im herten bestaen⁵ dat het aldaer in denen landen noch voel quaelijcker gestelt ende geruynirt was, mit mehr anderen woerden.

Darup ick sachte, dat hij mij geloeven solde als Zijne Matts getrouwen dener, dat möglic tselve mochte gewest zijn, averst jetzigertijt sij het soe elendich [6v] in onse lant gestalt, dat neet moegelijck het anwesende garnison te onderhouden, eerstlich vanwegen die continuatie van soe groete contributien, daernae vanwegen het lant meestendeel bedorven ende verdroncken; anderdeels vermits het bestial, darvan men in dat quartier plachte die contributien te koenen maecken, ~~ganszlych~~ merendeels gestorven, sulx dat ick hem bij mijn ehren verclaerde datter luyden geweest zijn die desen winter lanck van de huynen haerder verstoervene beesten de schattinge betaelt hedden, vermits zij sonsten hadden moeten verloepen.

Ick hebbe darbeneffens gemeltem Cosmo geopenbaert dat wij zedert het jaer tachtentich tot ontlichtinge van onse lant neet meer van des Koenincks gelt ontfangen hebben als erstlich twe maent gagie tot den soldaten, daernae in anno 81 tijt weeckleningen ende nu cortelijck vijff weeckleningen. [7] Dar dan lestlich gemelter Cosmo op geantwoert, hij wolde Zijn Hoch.—da het moegelijck—alles voerdragen, hadde oick bevoelen dat men onse remonstrantie solde in François transfereren. Ick seede wijders, wolde God dat Zijn Hoch. het alsoe in zijnen raede bevonde, dat deselve in eijgener persoen sich nae Vrieslant begeve, twijvelsvrij solden deselve mit Goedes hulpe in desen soemer etwes koenen uijtrichten, seggende dat sollichts in junio, julio ofte augusto tom letste⁶ geschehen muste.

Concludendo sagte Cosmo, Zijn Hoch. solden ane zwijvel volck schicken. Ick antwoerde: volck ohne gelt zij nichts. Cosmo antwoerde: het muste ane zwijvel volgen, Ire Matt liessen kein volck ane gelt, mich darmit dmitterende.

¹ 19 maart 1589.

² De lezing is onzeker.

³ 'Aldaer' slaat op de contreien waar zich het Hof bevindt.

⁴ Dit noodzakelijke woord ontbreekt in het Ms.

⁵ 'Erkennen', 'toegeven'.

⁶ Ms.: 'lengste'

[13 juni 1589]

Dinxtach den XIII junij bin ich omtrent 4 uhren nach den mittag beij den hern president Richardoth gewest; ime alles geopenbaert wat het voer een gelegenheit mit unse Stat und Landen jetzigertijt hadde ende erstlich int corte gedecifriert¹ wie groet het lant, wat parten ofte deelen [7v] daervan verwuestet, wat deel darvan onder waeter. Item van beede schantzen,² wat schaede deselve inbrochten; item wat contributien zedert het jaer tachtentich gegeven; item wat noch alle weecken gegeven wort; item dat duer die continuatie van deselve tlant nu ganslijck uutgemargelt ende dat desto mehr, dweil int verleden jaer duer den natten soemer alles verdorven, ende ter cause vandien alle het bestial desen verleden winter verstorven, alsoe dat nu geen middel van botter gelt te maecken; item van de inneming der schantz Emetil ende hoe deselve nu geschaepen, wat schaeden daeruuth voer de Stat toe verwachten; concludendo dat Stat ende Landen nu in solchen stant stunden omme deselve entweder te verlesen ofte te bewaeren, offererende neetemin alle debvoir bisz tot den uutersten druppe bluets, ende daerbij hulp van volck ende gelt mit ammunitie versueckende. Seede oick int sluyten, dat die hern van Stat ende Landen sich hiermit voer Godt, den Koninck, Zijn Alteze ende eijnen iegelijcken wöllen entschuldigt hebben, in val enige inconvenienten erfolgen, dat zij an deme niet schuldich.

[15 juni 1589]

[8] Donderdach den XV [junij] den secretarium Cosmo weder angesproecken, mits biddende den commissario Vasquez enich antwoert te geven. Aldoe mij geantwoert, dat hij Zijn Hoch. hadde gesproecken; deselve hadde geordinert dat dat volck soe bevoerens int afftrecken was ende gerevociert solde voirts marcheren.

Hoc die sagte mij Camillo dat Zijn Hoch. inner kurtz up onse sachen wolde besoigneren, twelck geschehen solde alsbald die Italianen uuth Parme gedepeschiert zijn.

[17 juni 1589]

Sambstg den 17 [junij] bin ich bij den secretario Garnier gecoemen up sijn caemer ende hem gevraecht oft neet onse saecke bald voer die hant wölte genoemen worden. Und als er gesagt: jae, seede ick, idt were noedich dat men sich haestede, wente ick hadde tijdinge dat der vijant sich noch starckede ende liet noch een regiment richten in den steden van Oeverijssel ende in Sallant, gelijk ick dan dessen geadvertiert was. Darup Garnier mit etwes heftigem gemuet sachte, wir geven die dingen soe hoech an, es konte doch des vijants macht neet soe groet zijn, wente graff Carl³ hatte geschreven dat die vijant alle zijn gewalt aldaer te wege brachte ende dat hij rede darvan etliche geslaegen.

[8v] Als ick aeverst geantwoert dat graff Carl voer Huesden were ende neet weten konde wie het in unse lant geschaepen were, immer da ick sede ick queme

¹ De lezing is onzeker.

² Bedoeld zijn Niezijl en Oterdum, beide in Staatse handen.

³ Graaf Karel van Mansfeld.

van daer, wuste doch jae die gelegentheyt wel, sagte hij dat¹ graeff Carl wel soe wel toe geloeven als ick. Darup ick antwoerde: graff Carl kunde die waerheit geschreven hebben, insgelijcken konde ick die waerheit spreekken. Graff Carl mochte weten wie het umb Huesden gestelt were, wuste nochtans niet soe eijgentlijck die gestalte von Gronningerlant, sij wijt van malckander; insgelijcken was daer der stathalter Verdugo; deselve, seende die arme gelegentheyt des lants, hadde den commissarij Vasquez geschickt; man solde den oick vragen; mit mehr anderen woerden, bisz soelange, dat gemelter heer sich ein wenich liesz onderrichten.

Und als wir auch in reden gecoemen van de swaericheiden der lehningen, seggende dat wij in achte jaeren neet mehr tot onser ontlichtinge als ains twe maent gagie, eens 10 weeckleninge und eens 5 weecklehningen hadden genoeten, heft gemelter her sich weder halff gestoert, seggende dat der Koning soe voele summen geschickt hadde, etlich noemende; wie dat ick solches seggen dorfte, hebbe ick geantwoert, dat mij onbewust wat der [9] Coeninck geschickt, ick sprack allene van Stat und Landen van Groeningen, wel bewijsen und waehr maecken dat den alsoe sij wie gesacht, indien niet, wilde ick gestraft zijn als eijner die unwaerheit geredet; wolde solches wel seggen in presentie des statholders Verdugo, jae auch voer den commissario Vasques, de das gelt under handen; und woferne voel gelts geschickt, mochten diejenige daervon reden geben die es ontfangen.

Ick wolt bewijsen dat wij zedert anno 80 ongeveerlich zwo million goltz² pro rege gedeboursiert hetten, mits verclaerende wie groet das huexken landes sij, daruuth man alle dit gelt geschattet, ende nae lange wijtleuffige reden heft sich gemelter her gesaedit, seggende, dat men mijne oevergevene poincten voer die hant solle nehmen.

Gelijck dan eodem die Balthasar, zijn oberclerck, tot mij gecoemen, seggende dat hij deselve in handen hette um die zu lesen ende den hern Garnier toe rapporteren.

Hoc die een françosichen memorial Cosmo weder oevergeven, daer alles int corte verhaelt.

[18 juni 1589]

[9v] Sontag den 18^{den} [juni] hebbe ick an dr. Cornet³ geschreven dat hij den hern president Pamele⁴ wille begrueten omme die guede hant daran te holden darmit die sache contra Deventer bisz tot mijn ankumpst toe Bruessel möchte geprorogirt worden.

[19 juni 1589]

Montag 's morgens hebbe ick wederomme den hern president Richardot begruetet ende vlijtich gebeden onser saecke ingedenck toe zijne. Derselve geantwoert, alsbald men immer bij Zijn Hoch. künde audientie geneten, sal unser gedacht worden.

Hoc die wederomme an Cornet geschreven umb prorogatie bij den hern president toe erlangen in der sache contra den deken toe Deventer, bisz tot mijn ankumpst.

¹ Het Ms. heeft na dit woord een vlekje, wellicht een doorgehaald 'hij'.

² 'Geltz'?

³ Dr. Peter Cornet was zaakwaarnemer van Groningen aan het Hof te Brussel.

⁴ Willem van Pamele, hoofdpresident van de Geheime Raad en de Raad van State.

[23 juni 1589]

Vridach den XXIII [junij] hebbe ich wederomme an Cornet geschreven dat hij sich int stuck die admiraliteit betreffendt neet in recht solde inlaeten, seggende dat ich oick des geen macht hadde, vermits die hern niet van meininge waeren mit oevergevinge haerer remonstrance gerichtlich proces aen te vangen.

Hoc die hebbe ich weder an Cornet geschreven ende hem geschickt een pacquet breven an de heren borgermeesteren mit duplicaten van mijnen [10] breven an haer Erb. den 16 [junij] geschickt.

[26 juni 1589]

Maendach den 26 [junij] hebbe ich an den hern borgermeister Ballen geschreven dat men alhijr noch weinich kan utruchten ende dat her president Richardot noch selvest geen audientie gehadt; item dat Vasquez anhero conditionaliter geoerloeft te koemen, te weten nichts te willen attenteren daer Zijn Hoch. ofte dese heren enige molestie van mochten scheppen. Item dat ich gerne enich antwoert hadde etc.

[27 juni 1589]

Dinxdach den 27 [junij] hebbe ich uuth breven an den commissari Vasquez uut Groeningen geschreven verstaen, dat der statholder Verdugo die schantz up den Upslach ingenoomen. Ende alsoe Sijn Gen. geschreven dat Vasquez heftich um volck solde anholden und mochte mij laeten roepen ende solliciteren voer die reste, heft gemelter Vasquez duer den capitein Pedro de Castro Zijn Hoch. dese tijdinge gecommuniert ende voer antwoert bekoemen, dat hij den colonel Verdugo solde schrijven dat men in der ijle volck solde ordineren.

Ick bin oick stracks an den president Richardot gegaen ende hem geopenbaert wie boeven, seer ernstlich begerende dat men neffens het [10v] crijchsvolck enige provisie van gelt ende ammunitie wil senden. Darup mij geantwoert umme mij niet te abuseren, seede hij dat voer ditmael geen gelt voer handen, jae, want saecke weer dat men uns mit 100 croenen kunde helpen, wuste men daertoe geen raedt.

In hoc congressu hebbe ich neffens p[at]re Samerio mit den here president oick gecommuniceert van d' erectie des collegij, ende hem geïnformiert wat toe Bruessel gehandelt.

Hoc die voerts an ein erb. Raedt geschreven van tgenen boeven verhaelt.

Item an den heer Statholder.

Item an den leutenant Gouda.¹

Item an dr. Moijnsenbroucq, fratri et uxori.²

¹ Luitenant-stadhouder dr. Johan de Gouda.

² Dr. Godefroy Moesyenbroucq fungeerde voor het Groninger stadsbestuur als contactpersoon te Keulen. Met 'frater' (broer) bedoelt Hammonius waarschijnlijk Assuerus Zandt. Hammonius was sinds 17 oktober 1588 getrouwd met Elletien Praedinius, een kleindochter van de bekende Regnerus Praedinius, in leven onder meer rector van de Sint Maartensschool te Groningen.

[29 juni 1589]

Donnerstag den XXIX^{en} [junij], wesende den dach Petri et Pauli, hebbe ick den hern president Richardot angesproeken hem seggende, derwijle Zijn Hoch. immers geordineert enich volck nae Vrieslant te senden neet tegenstaende aldaer noch geen gelt voerhanden, soe were wel noedich dat ick wuste wat volck, oder wie voele, omme sollichs mijne hern te adverteren.

[30 juni 1589]

[11] Vrijdach den XXX^{en} junij hebbe ick 's morgens fruech omtrent 5 uhren den hern Cosmo bij der fontaine vindende angesproecken, hem seggende dat ick verstaen dat Zijn Hoch. geordniert hadde enich volck hen aff nae Vrieslant te doen trecken, begerde daeromme dat ick möchte weten wat volck geschickt worde, wie voele und van wat natie. Darup mij geantwoert: ses compaignijen Walen ende die veendels van Blanckenmeijer. Daerup ich geantwoert, mijn bedunckes solden deselve tot den anslach¹ des hern Statholders neet suffisant zijn. Antwoerde Cosmo: man solde wel enige cornet peerden tot veer ofte vijff mede schicken. Ick seede, Zijn Hoch. möchten daerinne doen gelijk sie bevinden nutzt te wesen; seede oick dat wel noedich were den hern Verdugo toe schrijven wat volck geschickt worde, wie voele und mit wat ordonantie.

Nach den middage hat der commissarij Vasquez von Pedro de Castro antwoert bekommen das Ir Alteze noch ter tijt geen ander volck wusten toe senden als obgenante ses veendel mit des Blanckenmeijers volck, [11v] vermits der marquis van Warenbon beij ir Alteze liesz anholden dat hij sijn volck mochte voer Berck voeren, seggend datter guede hoepe tselve binnen corten daegen te eroeveren; sulx gedaen, solle geen mangel zijn volcks genuech te senden.

[1 juli 1589]

Sambstach den 1^{en} julij bin ich mit den hern president Richardot van der fontaine na Spa gegangen ende onderweechs van verscheidene onse swaericheiden gecommuniert, als van perijckel het lant, soe under waeter, ten ewigen daegen te verlesen; oick hem angesproeken—derwijlen ick gehoert dat men enich volck wolde affsenden—datter doch enige provisie van ammunitie mede geschickt mochte worden; darup mij geloeft alle assistentie.

[4 juli 1589]

Dinxtach den 4 junij² hebbe ick tijdinge bekoemen—duer breven van den Statholder an den commissari Vasques geschreven—dat der vijant Swaechsterzijl ingenoemen³ [12] ende die schantz toe Reijde begunste te bescheeten mit veer ofte vijff stuck geschutz. Waerup ick mit den gemelten commissario strax tot den secretario Cosmo gegaen, hem ontdeckt

¹ 'Schatting'.

² Sic.

³ De Staatsen namen Zwaagsterzijl op 23 juni 1589 (MJ II 265v-267).

tgene der Statholder geschreven ende Sijn Gen. breven hem voergelesen. Daerup Cosmo geantwoerdet, men solde in aller ijle enich volck voertschicken; middelerwijlen solde Vasquez schrijven ende den Statholder gueden moet geven, hem schrijvende dat Zijn Hoch. hem wolde assisteren.

Ick seede averst wijders tot Cosmo, es were voeral noedich enige provisie van pulver mede derwaerts toe senden, wente wij weren gans unverseen van pulver. Darup Cosmo antwoerde, waer dat men tselve dan nehmen solde, ofte het aldaer neet toe bekoemen zij. Ick seede neen, al were schoen saecke dat men het gelt nu ter tijt hadde, konde men nochtans alsoe in der ijle geen pulver hebben, vermits die unvelicheyt des weges. Daromme weer wel noedich dat men mit het volck twelck men schicken solde enich pulver mede henaff sendede, tsij van Luijck ofte mammadiers.¹ Cosmo antwoerde, men solde sulx bestuyren.²

Hoc die ist der grave van Mansfeldt toe Spa ankoemen.

[5 juli 1589]

[12v] Mitwochen den 5ten julij bin ich 's morgens frue, als Ir Hoch. nae die fontaine rijden wolde, ant Hoff gegaen ende aldaer gewartet bisz Ire Altese uitgekoemen; derselben mit korten woerden die substantz des brieffs, soe der Stathalter wegen innehminge des Swaechsterzijls an Vasquez geschreven, geoopenbaert ende underdaenich gebeden uns mit volck ende noetwendich pulver ende gelt te willen assisteren. Daerup Zijn Hoch. geantwoert, hij hadde redes orde gegeven soe voele in zijnder macht is, wolde oick noch ordineren dat het gescheen soll.

[6 juli 1589]

Donnerstag den 6 julij hebbe ick an Stat ende Landen samtljck weder geschreven ende hemluyden geadvertiert dat ick den hertoch selvest angesproecken³ ende die innehminge van Swaechsterzijl geoopenbaert; oeck vlijtich gebeden mij enige breven te willen schicken.

Hoc die oick an den hern Statholder geschreven.

Item an borgermeister Ballen.

Item an den official Krite.⁴

¹ Onduidelijk.

² 'Regelen', ook 'sturen'.

³ Egbert Alting meldt de ontvangst van deze brief op 16 juli 1589 (DA 765). In het stadsarchief bevindt zich een brief van 5 juli 1589 (rvr 1223.1.11). Dat is vermoedelijk het exemplaar dat Hammonius aan het stadsbestuur schreef. De brief aan Stad en Lande samen is er niet meer.

⁴ Johannes Kriethe, officiaal en pastoor te Westerwijtwerd, trad op als syndicus van de Ommelanden.

[8 juli 1589]

Sambstag den 8ten julij ist Peter Philips, Stat boede, toe Spa angecoemen; heft mij veer verscheiden brieven gebrocht van onse hern, die lesten in dato den 29^{en} junij van der inneminghe der schantz Reijde.¹

[13] Voerts tegens den avent bin ich tot den secretario Cosmo gegaen, hem dese quaede tijdinge ontdeckt ende ernstlich gebeden om audientie bij Zijn Hoch. te moegen erlangen, vormits het een saecke van solcher importantie, dat een gantze provincie daeran gelegen; item hetselve versocht an den president Richardot; darup beijde vorn. hern mij belooft sulx bij Zijn Hoch. te willen vermelden; sonder twijvel mij solde audientie gestaedet worden.

[9 juli 1589]

Sontag den 9 julij voer den middach—nae gedaene gottesdienst—den hern president Richardot weder angesproecken ofte oick etwes gewarvet zij bij Zijn Hoch. omme audientie te hebben. Deselve mitgangen an den secretario Cosmo ende hem angesproeken. Darop Cosmo sachte, hij hadde voer den middach geen occasie gehadt Zijn Hoch. toe spreekken, wölle solcks nach den middach doen.

Nae den middach heft gemelter Cosmo Zijn Hoch. angesproecken ende mij voer antwoert ingesecht dat Zijn Hoch. mij wolde hoeren.

[10 juli 1589]

Maendach den tijnden [julij] tot Cosmo gegaen, deselve mij bevoelen te verbeyden ofte mischeen Zijn Hoch. mij möchte vorderen.

[13v] Gewartet hebbende bisz tot den maeltijt sagte Cosmo mij, ick mochte omtrent 1 uhren nach den middach weder koemen, wente Zijn Alteze gedechte mij gewiszlich toe hoeren.

Nae den middach hebbe ick die stundt waergenoemen, oick mit Cosmo biz ant Hoff gegangen ende als hij weder van Zijn Alteze uuthgecoemen, heeft he mij noch bevoelen te vertoeven wente Zijn Hoch. gedachte mich te vorderen.

Averst getoeft hebbende bis an den aevent is nichts erfolgt, dan der secretarij Cosmo sachte mij noch wederomme, gaende an de maeltijt, ick solde gedult draegen; daer were geen twijvel an, Zijn Hoch. solden mij hoeren tot mijn welgevallen.

[11 juli 1589]

Dinxdach den elfften julij bin ich weder an Cosmo huijs gecoemen ende derwijlen deselve bij Zijn Alteze was bin ich hem gevolcht. Uutcoemende seede hij, ick solde vertoeven bis Zijn Hoch. uuth die mes quemen, alsdan solde ick gevordert worden.

¹ Reide is ingenomen op 25 juni 1589. Zie voor de hier genoemde brieven uit Groningen rvr 1007.1-4. In zijn brief van 13 juli 1589 aan het stadsbestuur laat Hammonius weten dat hij niet begrijpt waarom de eerste brief van burgemeesters en raad, daterend van 18 juni 1589, zo lang onderweg is geweest. Zie verder op 13 juli 1589.

Des gedaen heft Zijn Hoch. een edelman tot mij uuthgeschickt, mij an laeten seggen ick solde mij omtrent 4 uhren nae den middach aldaer ter plaetzen [14] weder verfuegen, wente Zijn Hoch. hedden een purge ingenoemen, were jetzt derselven neet wel gelegen.

Nach den middach tegens vier uhren bin ich weder int Hoff van Zijn Alteze gegaen und, alsbald van een van de caemerhern geseen zijnde, heft men Zijn Alteze solchs angesecht, der mij stracks gevociert.

Und allein bij Ir Alteze in der cammer zijnde hebbe derselven, nae gedaene erbedenisse, nae der langhe entdeckt den jegenwoerdigen staet van Stat ende Landen, van de innehminge der schantz Reijde ende van wat importantie tselve sij, item dat die Stat jetzt an allen oerden belecht, dat der vijant aldaer voer der poerten wel omtrent hondert ossen wechgedreven,¹ alsoe dat toe besorgen het möchten sich noch andere inconvenienten daruuth entstanden. Daernaes hebbe ich Ir Alteze angedient van den soberen staet des landes, wat deel under waeter, wat deel verbrant, wat contributie uut die reste gegeven worden, item dat men an Ir Alteze in anno 86 ende 87 sulx geremonstreert duer gesanten ende altijd mit apostillen [14v] gesoulagiert worden, jedoch nichts ervolgt, blijckende bij de originale apostillen die ich Ir Alteze aldaer vertoent. Ende alsoe dan lestlich Stat und Landen in solcher benaetheit stunden, kunden sie niet umgaen sollich Ir Hocheit nochmals ex superabundanti weder an te dienen, biddende um hulp van volck, gelt ende ammunitie; seede daerbij expresselijck dat ick last hadde toe seggen, dat die hern van Stat und Landen hiermit voer Godt almechtich, Zijne Matt, Zijn Hoch. ende voer die gantze warlt wöllen entschuldigen, ingeval enich unheil ofte inconvenient solde ervolgen, dat solchs neet geschehe dorch haer versuymenisse ofte schult, offererende sich niettemin tot alle debvoir bisz tot den uutersten druppe bluedes.

Ich heb auch ingeleichen Ir Alteze angedient dat, niet tegenstaende tlant belastet were mit soe voele knechten, weren nochtans van den inval unde brant des vijants neet verseeckert gewest, dan laetslich gedwongen sich under sauvegarde des vijant toe begeven bisz an de statpoerten, [15] ter cause dat men biszhero allein defensive oerloch gevuert hadde. Ende nae lange erzehlung van alle benaetheiden hebbe ich Zijn Alteze umme hulp ende assistentie in allen ijver ende underdaenicheit gebeden.

Daerup Ir Alteze mij geantwort, hij were tom deele van den commissari Vasques van die gelegenheit der Stat ende Landen berichtet ende, alsoe zij dieselve stat altijd in sonderlinge recommandatie gehadt hadden, oick noch, waer het ir von harten leedt solchs toe hoeren, oick dat men ons neet anders hadde koenen assisteren; wolde nochtans nu daetlijck—gelijck tom deel alberait geordineert—den Statholder assisteren mit volck, oick mit gelt ende ammunitie; jae, were derselven stat alsoe geneicht, dat Ir Alteze voele lever mit zijn persoen wolden entsetten, oick in derselven indispositie daerinne sie nu stunden, dan deselve te laeten undergaen; und dat sie niet meer geassistiert weren sij niet bij faulte van zijn guede wille, dan voele meer ommedat Zijne Matt soe weinich middel gegeven hadde. Toedeme weren, ter cause van de middelen omme tvolck toe onderhouden, alle trouppes [15v] soe wijt gedispergiert dat men sie alsoe in der ijle weder bij saemen neet kuste brengen. Und hadde alberait bevoelen dat diejenige, soe nae Lorainen vertrocken,

¹ Op 28 en 29 juni 1589 hebben de Staatsen ossen uit de weiden rond de stad Groningen geroofd. Dit had het stadsbestuur aan Hammonius geschreven in zijn brief van 29 juni 1589.

weder toerugge solden koemen umme ons noch meerder daermede te succurreren. Seede oick dat ick an die van Stat und Landen solde schrijven und haerlyuden guet moet geven, wente Zijn Alteze gedechte sie niet toe verlaeten.

Daervoer ick dan Ir Alteze bedanckt, mede seggende dat ick groete hoepe hedde indien Ir Alteze in dat quartier weren, dat ane twijvel in Vrieslant etwes goed[es] uut toe richten zij. Darup, discourrerende in wat gestalt Sijn Alteze vermeen[den] mij oick alle mijn debvoir te doene tot dienst Zijnder Matt—seggende dat zij sich geïnformiert hadden up mijn persoen, oick gehoirt dat ich alle gueden diensten begunste te doen, solde alsoe continueren, mij vertrouwende dat sollichs neet solde vergeten worden, dessen ich mij in underd[ae]nicheit erboeden.

Hoc die vanwegen eins erb. raths die gravinne van Arenberge¹ begruet[et.]

[12 juli 1589]

[16] Wonszdach den 12 [julij] hebbe ick alle dese voergaende dingen an den hern van Stat ende Landen, mede an de geswoernen oevergeschreven, haerlyuden adverterende datter volck geordineert zij etc.; mit alle andere dingen nae vermelt van de minuten.

[13 juli 1589]

Hoc, hic ende mede in dato den 13^{den} julij an andere verscheidene hern und vruuden geschreven, als

erstlich an borgermeister Ubbena wegen zijns brueders

borgermeister Ballen van tgene T geschreven belangende de borgerie²

an Moijsteen

an Claes Gerrijts³

an den official Krite

an Jan van Teijlinge⁴

ad fratrem, uxorem⁵ et sororem, Moij Penranda Hennot.⁶

Dese breven alle sint affgesonden donnerstach den 13^{en} julij duer Peter Philips, der stat boede.

Desen donnerstach hebbe ick oick mit den colonel Patton geredet umme nae Frieslant toe trecken; deselve sich difficultirt, vermits hij geerne ordonantie hadde van tgene hij doen solle ende van zijn vertreck.

¹ Margaretha van der Marck, gravin van Aremberg.

² Het is niet bekend welke persoon met deze T wordt bedoeld.

³ Frederick Moysteen en Claes Gerrits hebben beiden zitting in de Raad van Groningen.

⁴ In de rechterlijke archieven van de stad Groningen komt een Johan Fransz van Thelinge voor.

⁵ Zie de aantekening bij fol. 10v.

⁶ Bedoeld zijn dr. Moysenbrouck, de koninklijke agent Luís Peñaranda en postmeester Jacques Hennot, allen te Keulen. Deze personen zijn allen betrokken bij het brievenverkeer tussen Groningen en Spa. De syndicus schreef deze heren om te achterhalen hoe het kwam dat de brief van burgemeesters en raad van 18 juni 1589 hem pas op 9 juli 1589 bereikte (zie rvr 1223.1.13).

[14 juli 1589]

[16v] Vrijdach den 14 [julij] bin ich bij Cosmo gegaen; hem angesecht wat difficulteet der colonel Patton gemaect ende hem gebeden solche begerte ordonantie te verveerdigen, darmit die dienst van Ire Matt neet verhindert wurde. Cosmo heft mij geantwoert: het solde gescheen, er wolde Garnier sollichts anseggen. Insgelijcken hebbe ich Garnier hierumme begruetet, der mij oick tselve belooft.

Niettemin, derwijlen gemelter Patton tot meermaeln oick dese secretarien hierumb angesproecken ende doch nichts ervolcht, is hij effenswal desen dach vertoegen, mij seggende, went¹ hij den statholder Verdugo niet soe wal kende, wolde hij het niet gedaen hebben. Heft mij oick belooft an mij te willen schrijven alsbald hij uut die leger van den marquis² met zijn volck verreiset.

[16 juli 1589]

Sondach den 16^{den} [julij] een duplicat ontfangen van den erbaren Raedt van den brief die Peter Philips gebracht hadde van dato den 29^{en} junij.

[20 juli 1589]

Donnerstach den 20 julij hebbe ick weder an Stat ende Landen geschreven wat volck dat geordineert ende dat Patton des vrijdaeges te bevoer van hijr vertoegen.

[17] Eodem an de van der Drente geschreven wat gestalt zij vermenen dat men umb voordere quijscheldinge solliciteren solle[n].

[22 juli 1589]

Vrijdach den 22^{en} [julij]³ hebbe ick den president Richardoth (dwelck eodem die van Spa vertoegen) mit den secretario Cosmo coniunctim angesproecken ende gesacht dat die beloften, so Zijn Alteze mij gedaen, noch neet ten effect gestelt waren, wente ick hadde tijding dat het volck van Patton ofte Blanckenmeijer noch neet vertoegen. Darup Cosmo seede, hij bekende het waer toe zijn, averst wij solden weten dat die marquis van Warenbon hadde een entreprinse noch voer hant und went dat geluckede stunt unse saecke oick des toe beter. Ick antwoerde: middelerwijlen avanciert der vijant in unse quartier und mochte moegelijck een geheele provincie verloeren worden.

[25 juli 1589]

Dinxszdach den 25 [julij] ist des colonels Patton brueder tot mij gecoemen ende mij angesecht dat deselve colonel noch niet voertgetoegen, vermits hij geen schriftlijcke ordonantie hadde, seggende dat der marquis van Warenbon hem neet wolde laeten trecken; wolde sich darumb geëxcusiert hebben ende verwachten wat hem solde geordineert worden.

[17v] Tselve ick den commissario Vasquez gecommuniert, dwelcke sulx den secretario Cosmo—deme he des daeges te bevoer oick twe breven van den

¹ 'Indien'.

² De markies van Varambon.

³ Hammonius vergist zich wsch. in de datum. Het moet vermoedelijk 21 juli zijn.

gouverneur Verdugo oeverantwoert—omtrent den avent geoepenbaert; ende daerup voer antwoert gehadt dat hij dselve breven Zijn Hoch. gecommunicert hadde, dwelcke hem bevoelen den statholder Verdugo te schrijven dat Zijn Alteze hem neet gedachte te verlaeten dan eerstes daeges t'assisteren end, oft schoen saecke weere dat Patton neet en toech, solden doch andere van meerder antal ende dexteriteijt geschickt worden, besunder derwijlen in Lotteringe die saecken een weinich geslichtet; vandaer kunde Zijn Hoch. ruyteren ende knechten weder revoceren. Vasquez seede: wente het man balde geschehe, solde het gued zijn, averst die tijt verliep und queme de herfst up hant. Cosmo antwoerde: het solde moegelijck ehr gescheen als men vermeende, ende hij kunde hem alles neet seggen, wat Zijn Hoch. noch wel in den sin hadde. Hij verhoepede, hadde men schantzen verloeren, men solde steden weder gewinnen ende alsoe van der sijde Hollant antasten. Zijn Hoch. wolden oick an Verdugo schrijven dat hij Vasquez ende mij alhijr wolde holden ter tijt enich gelt gesunden worde, omme ons alsoe met guet contentement aff te senden.

[26 juli 1589]

[18] Wonszdach den 26 [julij] bin ich weder bij Cosmo gegaen. Bij hem gerepetiert tgene Vasquez duer hem angesecht, vraegende ofte ick tselve an den magistrat oick solde schrijven. Darup mij geantwoert, mij toenende een brieff van den coronel Patton, und gesacht, hij muste Zijn Hocheit noch wijders spreecken.

[27 juli 1589]

Donnerstach den 27 [julij] is grave Carl van Mansfeldt up den avent ankoemen. Eodem die hebbe ich breven an den Raedt geschreven. Item an den rentmeister Deest belangende die saecken toe Deventer met den Doysen.

[28 juli 1589]

Vrijdach den 28^{en} [julij] bin ich tot grave Carl gegaen ende Sijn Excell. angedient in wat noet wij steecken in unse quartier, deselve gebeden um hulp ende assistentie unsz bij Zijn Hoch. mede toe deelen. Darup mij alle hulp beloeft.

[29 juli 1589]

Saeterdach den XXIX [julij] bin ich 's morgens vruech weder toe grave Carl gegaen, wesende up den wech omme nae Zijn Hoch. te gaen, hem geconvoijert bisz ant Hoff ende wederomme unsen noet undeckt.

[18v] Sijn Excell geeven mij ter antwoert dat sie mit Ir Hoch. darvan gesproecken hadden ende dat voer gewisz het volck voerttrecken solle; seede mij dat Patton solle ordnung krijgen omme voert te trecken. Item het worden dre compagnie peerden geschickt. Insgelijcken hebben Zijn Excel mij geloeft nae Luijck te willen schrijven dat men 100 quintal pulver solle schicken.

Dusse selve menunge heeft der secretari Cosmo den commissario Vasquez oick oever 2 stundt hyrnae angezeigt, seggende dat hij daerbeneffens an den Statholder noch wolde schrijven.

Hoc die an den avent is grave Carl weder van Spa vertoegen, desselven Excell. ich voer gedaene befordering und assistentie int afscheiden bedancket.

[31 juli 1589]

Maendach den xxxi^{en} [julij] hebbe ick den conseiller Brossia vanwegen Stat und Landen begruetet ende hem geopenbaert wat mijn sollicitatie suslange gewest is; item wat gestalt nu enich volck geordineert ende dat nu groetelijck restet enich gelt derwarts te senden, hem biddende hijrmede die guede hant an te holden.

Gemelter raetsheer heft mij allen vlijt ende dienst wal belooft, dan seede oepentlyck datter geen middel van gelt was. Daeromme mocht men Sijn Hoch. des aengaende neet tormenteren.

[2 augustus 1589]

[19] Wonszdach den 2 augusti is der commissari Vasquez na Luyck verreyt mit breven van grave Carl omme het pulver, wesende 100 quintal, te avanceren.

Ick hebbe hoc die bij hem an Stat ende Landen geschreven dat Vasques derwarts getoegen.

Item ick hebben an den secretari Alting geschreven.

[4 augustus 1589]

Vrijdach den 4^{en} augusti heft der commissari Vasquez an mij geschreven dat der pulverkopman het pulver neet wolde leveren voer den prijs als te bevoer; darumb brieven gesant an den secretari Cosmo. Dieselbe ick hem omtrent 8 uhren in den avent oeverantwoert, hem erstlich seggende wat Vasquez mij geschreven, te weten dat der pulverkopman om die vorige prijs als grave Carle geschehen niet wolde laeten volgen. Darup mij gemelter secretarius geantwoert, het were geen officie van een secretario den koep des pulvers toe setten, sollichs gebuerde het hoeft van der artillerie; jedoch, die beijde breven gelesen hebbende, sachte he mij dat he mij morgen wolde antwoert geven.

[5 augustus 1589]

Saeterdach den 5^{en} [augusti] bin ick 's morgens fruech aldaer gegaen, gemelten Cosmo um antwoert angesproecken, hem seggende dat [19v] he mij beschedt¹ om antwoert t'ontfangen. Darup mij geantwoert, het were waer dan hij muste eerst den brief van den pulveriste schicken an grave Carl. Als ich aeverst seede ofte he mij geen mundelinge antwoert kunde seggen omme den commissario toe schrijven wolde ick selvest geerne die moijte nehmen ende hem mit den schrijven neet beswaeren, worde mij ter antwort gegeven dat hij sollichs op sich niet wolde nehmen, te weten den koep te setten, wente het solde alle te groete consequentie maecken, wente hij het eenmael angenoemen, Zijne Matt hadde meer ammunitie van doen ende, wente het eenmael in solchen prijs angenoemen, solden sij nimmer willen affslaen. Wuste oick wal dat Zijn Alteze sich des niet solden willen laeden, dan mochten die van Zijne Matts artillerie sich des undernehmen. Int afscheiden vraechde ick ofte ick sollichs den commissario Vasquez solde schrijven, hij seede jae. Die breven musten eerst graven Carl toegeschickt worden; kunde nichts wijders daerin doen.

¹ 'Had opgeroepen'.

Ende alsoe ick vermerckt dat dit alles op de lange lane wolde loepen ende dat die dienst Zijnder Matt daerduer grotelijck belettet solde worden, bin ich selvest nae Luyck tot Vasquez getoegen om het pulver voert te drijven.¹

[20] Koemende averst ten halven weege, hebbe ick een brief, den ick an Vasquez gesunden hadde, weder ontfangen ende is mij angesecht dat Vasquez al weder nae Spae verreiset. Daeromme ick weder toerugge gekeert ende 's aevens, toe Spa weder zijnde, den secretari Cosmo weder angesproecken dat he mij antwoert up de vorsz. beijde breven wolde geven. Daerup mij Cosmo seede, sie weren veerdich; ick solde sie van Alexander haelen. Ende als ick dusse breven ontfangen, hebbe deselve bij eijn eijgenen boede van² Vasquez nae Luyck geschickt.

[8-10 augustus 1589]

Dinxtach den achten [augusti] hebbe ick an borgermeistern ende rath geschreven. Item an den statholder Verdugo. An den borgermeister Ubbena des pastoers halven. An den borgermeister Ballen. Dese breven sint eerst den 10^{den} augusti van Spa wech geschickt.

[13 augustus 1589]

Sondach den 13^{den} [augusti] heft men toe Spa tijdinge becoemen dat Pattons volck verstroyt sij; derowegen ick weder tot Cosmo gegaen ende hem angesproeken wat zijn raedt sij, hem seggende dit verluys solde sonder twijvel een groete bedroefftnus maecken ende voele luijden discourageren, wolde hem daromme gebeden hebben dese saecke beter ter harten te nehmen ende Sijn Hoch. te bidden dat men in ander gestalt daerinne versehe. Sede oick dat ich von der stat wegen, Vasquez van Verdugo wegen ende dr. Westendorp als een raedt des Coenings ons weder an Zijn Hoch. musten geven ende wel ernstelijck remonstreren tgene van noeden was.

[20v] Cosmo antwoerde mit etwas stracken gemuet, ick solde hem doch die tijt geven Zijn Hoch. erstlich des an toe seggen, die tijdinge was doch erst gecoemen, etc. Daerup ick, repliceerde dat ick hem oick niet importunierde, averst wolde geerne weten wat men wijders doen solde; seede oick dat Patton wel een ander wech solde moegen genoemen hebben ende niet soe deep int lant trecken etc. Cosmo seede, het were nu all gescheen, men must nu op ander middel gedencken.

[14 augustus 1589]

Maendach den XIII [augusti] ist gemelter secretarius mit gescheften van den doet des koenings in Vran[c]rijck, item van den doedt van Martin Schenck alsoe geoccupiert gewest, dat hij nemant heft willen audientie geven.

¹ Het Nederduitse equivalent van 'avancierien'.

² Ms.: 'am'. Dit past noch in grammaticale zin, noch naar logica. Gebleken is dat Vázquez alweer in Spa is. Omdat het verwerven van buskruit een zaak van Vázquez is, lijkt het voor de hand te liggen dat zijn bode hier wordt ingeschakeld.

Desen XIII hebbe ick oick an Stat ende Landen geschreven van de nederlaege des oeversten Patton, mede van den doet van Martin Schenck hijrup gevolcht, ende dan van den doet des koenincks in Vranckrijck.¹

[16 augustus 1589]

Wonsdach den XVI^{den} [augusti] is unse boede Dubbelt mit breven van Stat und Landen, oick van den hern leutenant ende hoebetmannen—an Zijn Hoch. holdende—alhyr angecoemen; deselve breven hebbe ich Zijn Hoch. omtrent x uhren voer den middach oeverantwoert ende Zijn Hoch. angedient dat die von Groningen eijnen eijgenen boede hyrmit affgeveerdigt; weren noch in groeter [21] devotie secours van volck, gelt ende ammunitie van Ir Hoch. erwartende, gelijk ick sie dan uuth bevelch met hoep vertroestet, biddende alsnoch oetmoedichlijck, dat Zijn Hoch. dero genedichste beloften wölle geleven t'effectueren. Darup Zijn Hoch. mij geantwoert, ick wuste doch wel dat het secours geslaegen, jedoch wolde een anders ordineren ende gaff mitsdeme die breven in handen van den camerheer Linden.

[17 augustus 1589]

Donnerstach den XVII^{den} [augusti] bin ich 's morgens vruech an de fonteinen gegaen omme den secretari Cosmo an te sprecken ende hem int affgaen angetroffen; hem gesecht dat ich gisteren enige breven van Stat unde Landen van Groeningen an Zijn Alteze hadde gepresentiert, daerinne zij hoeren uutersten benauthheit upt nije weder an Zijn Hoch. hadden oevergeschreven, verwachtende van derselven secours van gelt etc. Cosmo begunde te discourreren upt verluys vant volck van Patton, seggend dat an deme weinich gelegen, wente man² het peerdtvolck gesalviert were geworden; ende als ick hem nae het lange undeckt hadde den stant der Omlanden, mede oick wat groete brantschatten der vijant was eijschende, ende dat het noedich were in der ijle te succurreren, toech Cosmo die [21v] schulderen seggende hij wuste schier neet waer men het secours solde nehmen, und vant gelt hadde men noch geen provisie. Ende als ick hijrup repliceerde dat ane twijvel durch langere uuthstall merckelijcke inconvenienten wolden geausiert worden, toech hij weder die schulderen ende begunste up ander propositen toe diverteren, sulx dat ich pro conclusionone nichts anders erlangt dan hij wolde geerne zijn beste doen.

Ongeveerlich twe stundt hijrnae bin ich int kantoer van den secretarijs Garnier gegaen ende gevonden dat die breven van Stat und Landen aldaer van Cosmo gesunden weren; hebbe oick Garnier angesproecken, der nochtans nichts van dese breven geweten, mij seggende dat hij aldoe voel te doene hedde, ick muste hem up een ander tijt weder sprecken.

¹ Op 2 augustus 1589 doodde een dominicaner monnik de Franse koning, Henri III van Valois. Na het uiteenslaan van het hulpleger onder bevel van Patton verdrong Martin Schenck samen met vele van zijn mannen in de Waal bij Nijmegen. De details van deze geruchtmakende sterfgevallen meldde Hammonius in een brief van 14 augustus 1589 aan burgemeesters en raad.

² 'Wente man' = 'indien slechts'.

[19 augustus 1589]

Saeterdach den XIX bin ich 's morgens weder bij Cosmo gewest, hem seggende dat ich den boede weder gedachte te versenden, wolde hem daeromme gebeden hebben mij te seggen ofte enige hoep van gelt und volck noch voerhanden sij und wat ich den hern solde schrijven. Cosmo antwoerde mij, hij wuste neet wat hij daertoe seggen solde, sie sochten vast umb gelt te vinden und oick um volck te vinden.

[20 augustus 1589]

[22] Sondach den XX^{ten} [augusti] hebbe ick Dubbelt willen wechsenden, derwijlen ick averst gehoert dat Pennaranda alhijr ankommen und ein pacquet solde hebben voer mij, hebbe ick gedacht: het were van Groeningen; hem derwegen upgehouden, averst als ick het ontfangen, is nichts van Groeningen daerinne gewest.

[21 augustus 1589]

Maendach den XXI^{ten} ist Dubbelt verreist mit breven an Stat und Landen oick an de Stat allein.

Item an den Statholder, Leutenant, borgermeister Upkena, borgermeister Ballen, raedtsher Moijsteen, Deest, p. Arnoldus,¹ Samerius,² H. Roebertz³ und ander mehr.

Up den middach ist weder een ander boede, Luytien, van Groeningen mit een brieff an Zijn Hoch. angekoemen, brengende tijding van het geslaegen secours.

Desen brieff hebbe ick Zijn Hoch. omtrent den avent oeverantwoert, hem seggende dat die hern van Groeningen jetzt den anderden boede gesunden hadden mit desen brieff, daerinne sie vermeldeden van die nederlaege des secours und befunden sich in groete perplexiteet,⁴ niet wetende wie sie sich in dusse benauthheit langer konden draegen, wente [22v] der vijant begunde courage toe gewinnen unde die unserige verloeren hoer gemuet und worden flaew; weren daeromme noch in aller devotie verwachtende dat Ir Hoch. wullen gedient hemluyden mit beter secours van volck, gelt ende ammunition te assisteren, wente den dienst van Zijne Matt sulx groetelijcken was eijsschende. Sijn Hoch. antwoerden mij: het secours were geslaegen, sie hadden dit ungeluck gehad; wat hij doen solde, hij hadde gedaen wat in zijn vermoegent gewest is.

Ick antwoerde: daeromme baeden die van Groeningen dat Ir Alteze een anders unde meerder secours in beter ordre ende met gelt verseen wolde verordineren wente; indien solches neet geschee, were toe besorgen datter groete inconvenienten tot undienste Zijnder Matt wolden enstaen. Darup antwoerde Sijn Hoch.: ick sal alles doen wat in vermoegent is.

¹ Arnoldus Nijlen OP was prior der Dominicanen (Jacobijnen) te Groningen en werd bij missive van 4 augustus 1589 door de apostolische nuntius benoemd tot vicaris-generaal van het bisdom Groningen (rvr 43 fol. 437-438).

² Op verzoek van het Groninger stadsbestuur had de jezuiet Henricus Samerius van zijn provinciaal opdracht gekregen om in de stad Groningen een jezuietencollege te vestigen.

³ Herman Roberts was in 1589 lid van de gezworen meente en kerkvoogd ter A.

⁴ Ms.: 'perpexiteet'.

Ende derwijlen der secretarius Cosmo alhijr omtrent was, bin ich noch—van Zijn Hoch. wechgaende—staen gebleven, alwaer Cosmo mij geroepen, vraegende ofte ick noch ietz begeerde. Doen seede ick: [23] hij hadde geseen dat ick Zijn Hoch. weder een brieff hadde oeverantwoert van mijnen meisteren, wolde hem daeromme gebeden hebben dat hij noch die guede hant daeran wolde holden, ten eijnde wij geholpen mochten worden mit gelt und volck, hem seggende dat die van Groningen seer perplex weren vermits der vijant sich begunde te courageren.

Cosmo seede, ick solde hemluyden guet moet toeschrijven, ick wiste jae wel dat Zijn Hoch. alles gedaen wat moegelijck were. Ick seede: waerop ick see vertroesten solde, ick hedde het suslange gedaen, daer was averst niet gevolcht. Seede daerbij, het were guedt dat hij den secretario Garnier bevelch dede in Zijn Alteze name toe schrijven. Cosmo seede: dat wolde hij doen, wolde oeck an Verdugo schrijven ende ick solde guet moet hebben, men solde alles doen wat moegelijck weer.

[23 augustus 1589]

Ende derwijlen Cosmo mij dit geloeft, hebbe ick den boeden Luytien bisz up dondersdach den XXVIII upgehouden; ende inmiddelst tot Garniers huys gevraecht ofte oick enich bevel daer sij om antwoert te schrijven.

[23v] Denselven donnerstag den XXVIII [augusti], derwijlen ick wel geseen dat geen antwoert ervolgen soll, hebbe ick den boede Luytien weder wech geschickt mit breven an Stat ende Landen, hemluyden toeschrijvende wat antwoert ick van Zijn Hoch. ende den secretario Cosmo weder ontfangen hadde.

Ick hebbe oick an den borgermeister Ballen geschreven van enige propoesten die ick mit Vasquez gehadt hadde, te weten dattet guet ende beter zij dat die Statholder mit den hern van Stat ende Landen ende hierentegens die hern mit den Statholder wel tevreden blijven.

[26 augustus 1589]

Saterdach den XXVI [augusti] heft der secretarius Cosmo den commissarius Vasquez gefordert und hem angesecht, dat Zijn Hoch. hadde toe Collen 20.000 croenen gevunden bij enige coepluyden ende deselve verordineert voer het quartier van Vrieslant, und hem¹ bevoelen dat hij daermede solde voert reijsen nae Groeningen omme deselve soe wal voer die garnisonen in den Omlanden van Gronningen als toe Zutphen und Deventer uuth toe deelen; solde oick den statholder [24] Verdugo und die hern van der statt vertroesten dat Zijn Hoch. hemluyden altijt wolde assisteren nae zijn vermoegen.

[27 augustus 1589]

Sondach den XXVII [augusti] hebbe ick ditt an Stat und Lande geschreven und daerbij verclaert dat mijns beduncken niet geraeden up dit pas lang umb gelt nae te loepen, vermits geen middel voer hants is.

¹ Vázquez.

[28 augustus 1589]

Maendach den XXVIII [augusti] ist der commissarius Vasquez umtrent 5 uhren tegens den avent van hijr vertoegen nae Groeningen; bij denselven hebbe ick breven geschreven an Stat ende Landen ende haer geadvertiert dat Vasquez mit 20.000 croenen affgeveerdicht sij.

Hoc die oick an borgermeister Ballen geschreven. Item an mijn br[ueder] ende mijn huuszf[row], doch die breven weren datert den XXVII [augusti].

[31 augustus 1589]

Donnerstach den lesten augusti hebbe ich een pacquet breven van een erb. Rath mit den verordenten ontfangen, int welcke mij angedient wort wat gestalt der statholder Verdugo und grave Wilhelm¹ malckander een combat belooft ende tot dien eynde die sloeten omtrent Collum all gedempt;² [24v] ende derwijlen Zijn Hoch. eben zu deser tijt gepurgiert, alsoe dat niemants acces konde becoemen, hebbe ick den secretario Cosmo dusse tijdinge gecommuniert; hem gebeden Zijn Hoch. noch um beter secours an te spreekken ende principalijck om gelt. Cosmo—dit hoerende—sagte, hij verhoepede, queme der vijant int velt, hij were geslaegen; seede oick, Vasquez were mit het gelt voert, gelijk ick wuste. Zijn Hoch. hadde geen meer middel, alsoe dat ick hijrmede mij hebbe moeten contenteren. Hebbe oick darup geresolveert nae Bruessel te verreijsen om aldaer mijn andere saecken in der Finantie te solliciteren, verwachtende middeler tyt die ankumpst Zijnder Hoch.

[2 september 1589]

Saeterdach den 2 septembris heft Zijn Hoch. geresolvirt gewest van Spa toe verreisen, averst vermits enige ongelegenheit int lichaem ist hijr verbleven; derowegen ich oick veroirsaecket in Spa noch te verharren.

[3 september 1589]

Sondach den 3 septembris hebbe ich wederomme an ein erb. Raedt geschreven³ mit den verordenten, nemblich van de 20.000 croenen ende dat Vasquez daermede verreisest.

[25] Item an borgermeister Ubbena, des pastoers dr. Adriani⁴ halven.

Item an borgermeister Ballen.

Item an den rentmeister Deest noepende het stuck van de 10 g. realen.

Item an den official Kriethe.

Item an Vasquez.

Item ad uxorem meam.

¹ Willem Lodewijk van Nassau, de Staatse stadhouder van Friesland.

² In het met sloten doorsneden laagland was het niet mogelijk om met eskadrons te manoeuvreren. Voor een veldslag moest het terrein worden geprepareerd. Ook Verdugo maakt in zijn verhaal over de slag bij Noordhorn (1581) melding van het egaliseren van het slagveld (LCV 16).

³ Het bericht dat Parma nog te Spa bleef werd door secretaris Egbert Alting genoteerd op 18 september 1589. Hij tekende daarbij aan dat de syndicus moest worden teruggeroepen.

⁴ Waarschijnlijk gaat het hier om dr. Adrianus van den Bruele. Uit Hammonius' brievenprotocol blijkt dat deze in 1588 tot pastoor is gekozen (MH I 53).

[4 september 1589]

Dese brieffen hebbe ick up maendach den 4^{den} [septembris] nae Luyck an dr. d'Alba geschickt umme in handen van Moesyenbrouck binnen Collen toe oeverantwoerden.

[5 september 1589]

Dinxtach den 5 septembris hebbe ick 's morgens umtrent ses uhren den hern secretario Cosmo een brieff, van den statholder Verdugo an Vasquez geschreven ende mij uuth Collen toegeschickt, om te lesen gegeven, hem daerbij seggende dat gemelter Vasquez mij deselve tot dien eynde geschickt hadde. Und als Cosmo die gelesen sachte ick dat hij daeruuth wel verstunde woe groetelyx der heere Statholder wal secours van doen hadde, wolde daeromme alsoch gebeden hebben tselve Zijn Alteze an toe dienen ende die guede hant daeran toe holden, darmit enich beter secours gesunden mochte worden. Cosmo antwoerde mij, man sochte volck, ick wuste wal die luyden wasseden neet, seggende *gli gente non nascono comme sapete*.¹ Ick antwoerde, het were [25v] nochtans tot dienste Zijnder Matt und tot conservatie vant lant wal noedich dat men volck schickede, wente ick besorgede sonsten groet ungeluck. Cosmo seede, hij hoepede neen. Ick antwoerde: ick hoepede oick wal, nochtans sorgede ick mede daerbij ende mits desen liete Cosmo mij staen sonder andere resolutie.

Dit alles hebbe ick den commissario Vasquez alsbald toegeschreven, oick mede dat ick Pedro de Castro des Statholders brieff mede gecommuniert hadde ende hem gebeden Zijn Alteze mit gelegentheit hirvan toe willen sprecken; twelck he mij oick beloeft.

Up desen 5ten septembris nach den middach bin ick tot den veador² van Zijne Matt gegaen ende hem vanwegen Stat en Landen begruetet; daerbij angemeldet dat hem ahne twijvel wel bewust, wat gestalt ick mit den commissario Vasquez an Zijn Alteze geschickt gewest zijn umb bei derselven um secours toe solliciteren, gelijk wij dan desen sommer lanck gedaen; oick mede dat hij wol verstaen hadden, in wat benauthheit Stat und Landen steecken, hem seggende dat schier neet voele meer als twe mijll in unse quartier habitabel, waeruuth [26] alle weecken omtrent 6000 gl. tot dienste Zijnder Matt geïmploijert worden, insgelijcken tot den vijant ende dat derselve vast meister oever tganse lant bisz an de statmuyren. Item vant verluys der schantze Reijde, van wat importantie deselve sij, principalijcken soe der vijant dieselve desen winter lanck solde beholden, alsoe dat apparentelijck seltzame inconvenienten toe besorgen, ingevalle bij Zijn Hoch. daerinne niet versien worde.

Seede daerbeneffens dat boeven alle ditsulve ick noch gisteren schrijvents becoemen hadde van Francisco Vasquez, dwelcke mij een original schrijven van den hern Verdugo toegeschickt, daerinne hij sich beclaecht dat der vijant hem up den hals dringet, hem gedachte den Uplach toe nehmen, hem daeromme pro

¹ Italiaans: 'Troepen worden niet geboren, zoals u weet'.

² Juan Baptista Taxis vervulde de functie van inspecteur-generaal (*veador*) van het koninklijke leger. Hij was in deze tijd van Atrecht naar Spa gereisd om poolshoogte te nemen in de onmiddellijke omgeving van de landvoogd. Op 26 september 1589 schreef hij de koning een lange brief waarin hij zijn zienswijze op de politieke en militaire toestand in de Nederlanden gaf. Hij signaleerde dat de slechte gezondheidstoestand van de hertog van Parma een aanzienlijk risico behelste en ried de koning aan de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen (CPH III 1095 en de inleiding op dit deel).

conclusionone biddende die guede hant daeran to holden dat wij enigermaeten beter gesuccurriert mochten worden.

Der her veador antwoerde dat hij hadde wol verstaen datter enich secours geordineert gewest were, twelck geslaegen. Ick seede: tselve were gaer toe geringe gewest, was geen secours van een provincie toe entsetten, mochte ongeveerlich 400 man gewest zijn. [26v] Toe deme hadden sij gaer een ungerechte wech genoemen, recht ofte sie sich int perijckel wolden geven etc.

Der veador antwoerde: volck toe ordineren was neet zijn vocatie, gebuerde Zijn Alteze als een generael; nochtans, daer het toe rede queme, wolde hij unser am besten gedencken. Insgelijcken sede hij dat in zijn affwesent 20.000 croenen geordineert weren. Ick seede: tselve was waer, averst ick besorgede—weiln Francisco Vasquez daermit getoegen ende derwijlen in Deventer ende Zutphen oick groet mangel—dat het meeste daertoe solde geïmploijert worden ende dat weinich tot unse ontlichtinge daarvan koemen solde. Hij antwoerde: ick mochte weder upt nije anholden, he wolde geerne int stuck vant gelt het beste doen, wat in zijn vermoegent were.

[11 september 1589]

Maendach den XI^{en} septembris hebbe ich an borgermeistern ende raedt geschreven, mij refererende tot mijn voerige breven van den III deses.

Item an borgermeister Ubbena oevergeschickt copi van des hern dr. Adriani brieff.

[12 september 1589]

Dinxtach den XII [septembris] hebbe ich dese breven nae Luyck gesunden ende een post data darin gelecht, dat der hertoch begunste [27] waeter te drincken, alsoe dat het unseecker sij van unse verreisen uuth Spa.

[13 september 1589]

Donnerstach XIII septembris den secretario Cosmo ein memorial gepresentirt belangende die affreeckeninge unser veendels, ende hem weder erinnert dat ich dessen wegen hem eenmael angeredet; oick een requeste gegeven dwelck waer in handen des secretarij Garnier gebracht. Seede oick dat unse stat veendels soe lange tijt gedient, noch nemaln affgereeckent; item dat sie die vorneempste plaetzen hadden in Vrieslant ende, derwijlen mit den anderen compaignien—sonderlinge mit het Billische regiment—affgereeckent, were te besorgen, dat het unlust under den soldaten geben mochte; hem daromme biddende alsnoch te apostilleren dat die affreeckeninge geschehen möchte, wolde ick alsdan den veador aansprecken umb commissarios te ordineren.

Cosmo antwoerdede mij: welan, wan schon die affreeckeninge geordineert worde, war werdt men het gelt nehmen umb toe betaelen? Ick seede, men sprack noch umb geen betaeling; het wolde noch een halff jaer ofte langer anloepen alleer die affreeckeninge geschehe.

[16 september 1589]

[27v] Sambstag den 16 [septembris] ist ein eigener boede van Luys Pennaranda mit breve van den statholder Verdugo an Zijn Alteze und den secretarij¹ Cosmo zu Spa ankommen. Hebbe derhalven den secretarium angesproecken ofte enige tijding uuth Vrieslant, guet oder quaet. Hij antwoerde: daer were nichts böses, dan allein der Statholder schreeff, hij were qualijck te passe und dat der vijant den Nijenzijll neet ontsettede und wan hij schon queme, dat hij [hem] nochtans wolde in den Uplach tegensholden; item van de ordinarijs swaericheiden und dat hij wel hulpe begeerde etc. Darup ick hem gevraecht ofte hem neet gelevede enich antwoert te schrijven ende ofte ick den boede solde upholden. Cosmo seede: het were neet noedich, principalijck, weiln het een dach drie ofte vier solde anloepen alleer sie von Zijn Hoch. underteeckent worden ende ingevalle dan enich antwoert solde gegeven worden vondt men altijt wal gelegentheit, mochte darumb den boeden wel loepen laeten.

Ick hebbe hoc momento den gemelten Cosmo ock gebeden dat hij des memorials wegen de affreeckeninge mit beide stat veendels wolde ingedenck zijn, darup hij mij geantwoert: waer men het gelt solde nehmen. Ick seede: men wolde noch in een halben jaer daeromme niet solliciteren ende ick wasz delibereert na Bruessel te reisen, [28] wolde daromme wal dat ick d'apostille hijrup hadde umme alsdan bij den hern veador die commissie wijders te solliciteren. Daerover Cosmo het hoeft geschuddet ende mij geen ander antwoert gevende is in die kercke henin² gegaen.

[17 september 1589]

Sontach den 17 [septembris] hebbe ick int huys van Cosmo bij Alexander die Groet³ gevraecht wat het doch beduiden möchte das noch die anderde boede van den statholder Verdugo mit breven gesunden sij; ofte etwes neuwes, guets oder boeses, daer sij. Darup mij geantwoert: neen, ende dat die boede al weder affgeveerdicht were; waermede ich toe huys gegaen ende den Pennaranda solliches geschreven.

[18 september 1589]

Maendach den 18^{den} septembris ist Zijn Alteze van Spa vertoegen nae Aecken.

[20 september 1589]

Wonsdach den 20ten [septembris] ist Zijn vorn. Alteze weder toe Spa gecoemen.

[22 september 1589]

Vrijdach den 22 [septembris] hebbe ick omtrent 4 uhren nach mittentag den secretarium Cosmo weder angesproecken umb apostille te hebben upt request belangende die affreeckeninge. Darup he mij versproecken dat men mij deselve am selben avent solde geven.

¹ Ms.: 'secrete'.

² D. *hinein*.

³ Mogelijk een klerk.

[23 september 1589]

[29] Saeterdach den 23ten [septembris]¹ 's morgens vruech nach der messe den hern Cosmo umb vorn. apostille begruetett und deselve weinich hiernaekoemen.

Up desen dach hebbe ick an den statholder Verdugo, oick an mijne hern geschreven dat ick binnen een dach ofte twe gedechte te verreisen. Item an borgermeister Ballen.

[25 september 1589]

Maendach den XXV [septembris] bin ick van Spa vertoegen ende des avents toe Luyck ingecoemen.

[26 september 1589]

Dinxtach den XXVI [septembris] weder an Verdugo ende die hern geschreven uuth Lujck, dat ick verreiset unde aldaer angeoemen; item dat Zijn Altese up den verleden saeterdach swack gewest ende doch weder geresen.

Desen dach bin ick van Luyck nae Huij voert gereist ende aldaer in den laeten avent umtrent X uhren eijn schip gehuyrt ende nae Nahmen des nachts gefahren, uuth oirsaeck dat ick gehort wat gestalt aldaer een starck convoij vorhanden.

[27 september 1589]

Wonszdach den XXVII [septembris] toe Naehmen mit der poerten upganck ingecoemen ende umtrent negen uhren mit een starck convoij voert nae Bruyssel gereist ende des nachts toe Waefer gebleven.

[28 september 1589]

[29] Donnerstach den XXVIII [septembris] van Wafern nae Bruissel gereist ende aldaer omtrent 12 uhr up den middach ingecoemen.

[29 september 1589]

Vrijdach den XXIX [septembris] bin ich vast alleine gegaen umb mijne credentsbrevens verscheidene hern toe oeverantwoerden. Jedoch vermits het groet fest was van St. Michaël hebbe ick niemants koenen spreekken dan allene den hern van Champigny,² denselven ich die credents nae den middach oeverantwoert, ende hem die saecken van Stat und Landen gerecommendiert, jedoch entelijck gesacht, dat ick enige saecken in der Finants hadde voir te geven, daerbij hem biddende die guede hant te holden. Hebbe oick oepentlijck gesecht dat wij noetwendich om quijtscheldinge van 2 jaertaxt musten anholden. Darup Champagny antwoerde die domainen des Coenincks worden an allen oerden vermindert, he wuste neet hoe men doen solde. Ick seede darup in wat elende unse lant stunde, item wat wij geven ende dat wij neet levers begeren soudan dan dat wij die domeinen kunden betaelen, ende

¹ Hier vertoont het manuscript een door een inktvlek onleesbaar geworden woordje. De betekenis van de zin vereist geen aanvulling.

² Frédéric Perrenot de Granvelle, heer van Champagny, hoofd van 's konings Financiën.

van de andere lasten mochten ontheft zijn; [29v] mit mehr ander woerden. Daerop deselve heer mij geantwoert hij wolde zijn beste doen int geene ick te proponeren hadde und ick mochte requeste oevergeven, mocht mij tot hem verlaeten dat hij der Stat ende Landen solde gunstich zijn.

[30 september 1589]

Saeterdach den XXX^{en} [septembris] bin ick 's morgens voer soeven uhren tot den hern van Assonville¹ gegaen, hem die credits oeverantwoerdet ende wijtleuffig van alle saecken mit hem geredet. Deselve sick wal groetelijck verwondert datter in unse quartier neet meer uuthgericht zij.

Eodem die umtrent acht uhren tot den hern president Pamele gegaen, denselven oick mit oeverantwoerdinge der credits gegruetet ende—naedeme ick lange mit hem gesproecken van tgene mij tot Spa bejegenet—begunste wij van unse quartier te reden. Jedoch seede der heer wij wolden wijders up een ander tijt hijrvan communiceren.

Nae den middach den thresorier Drenckwart angesproecken ende den credits oeverantwoerdet, deselve mij oeck alle hulpe beloeft ende mij gesacht ick solde up den maendach ofte dinstach hem weder anspreecken und van alle saecken wijtleuffig spreecken.

[1 oktober 1589]

[30] Sondach den 1 octobris voer den middach den gefursten grave toe Arenberge² oick een credentz oeverantwoerdet ende in naehme van Stat und Landen Zijn vorst. Gen. die behoerlijcke gebiedenis gedaen, voirts darup vermeldende dat ick jetwesz in der Finantz hette toe solliciteren und dat Stat und Landen sich entelijck getroesteden tot Zijn vorstelijke Gen., dat deselve wie biszhero ir genediger Herr solt sein unde bleiben.

Sijn vorst. Gen. antwoerdede, wa sie jechts der Stat und Landen toe gevallen konten doen, solten sij spoeren das sie inen wol meinte. Sachte darbenevens, ich solte uff een ander zeit, es seij mandach oder dinxdach, wider kommen umb van allem weittleuffig zu reden.

Hoc die up den middach bij den here von Assonleville toe gaste gewest up den avent bij dem von Renevelt.

¹ Christophe d'Assonville, heer van Hauteville (1528-1607), jurist, 'Con. Matts Raet in den Secreten Raede ende van Staten, tresorier van der orden des golden vlieses', adviseur van Parma. Was koningsgezind, maar hield niet van Spanjaarden en soldaten. De belangen van de Nederlanden stonden bij hem op het eerste plan. Streefde naar een overeenkomst met de rebellen, mits de katholieke godsdienst en 's konings souvereiniteit konden worden behouden. Stelde er een eer in 'de vredesraadsheer' genoemd te worden.

² Karel van Aremberg, lid van de Raad van State.

[2 oktober 1589]

Maendach den 2 octobris an Stat und Landen geschreven und ine verwittiget meiner ankunfft toe Bruissel.

Hoc die den audiencier Verreijken¹ credentz oeverantwoert ende wijtleuffich gesproecken van den saecken der admiraliteyt.

[3 oktober 1589]

[30v] Dinxdach den 3 octobris 's morgens umtrent acht uhren bin ick bij den hern Chassé² gewest. Demselven neffens oeverantwoerdinge mijner credents ontdeckt wat ick in der Finantz toe solliciteren hadde ende int lange mit hem gediscurrirt van der gelegenheit ende armuet des landes. Deselve heft mij alle hulp und assistentie beloebet. Ick hebbe hem oick moeten vertoenen die gelegenheit van Reyda und van wat importantie deselve schantz gewest sij.

Hoc die umtrent 9 uhren heft der huissier³ Masz mij geïnsinuiert een requeste van den deken toe Deventer mit een bijgevoechde apostille umb binnen 15 daegen te dupliceren in de saecken tusschen unse stat und d'arffgenamen van z. Peter Doijs.⁴

[31]⁵ Noch up desen selven dach, umtrent 4 uhren an den avent, bij den gefursten graven toe Arenberch gewest. Dero Gen. oeverantwoert een supplicatie um den jaertaxt quyt te schelden; item een ander belangende die indempniteijt der Fuggeren wegen sestijndusent vijffhundert gl. hoefftsumma mit het interest.⁶ Daerbij geremonstriert die noet ende gelegenheit des landes, und pro conclusionem gebetten, das Ire Gen. sich die saecke wolden voer gerecommandiert holden und dat hingegen die van Stat und Landen tot underdenigen dienst altijt willich weren, mit meer andern dergelijcken woerden.

Up hetwelcke Zijn Vorstl. Gen. mij geantwoert, [31v] Her syndice, dat erbeden is wol goet, averst in effectu bevindt sich anders; begunnende aldaer mij voer te holden wat maeten die van Groningen Zijn F. Gen. indrag deden umme die tol te Wedde neet te moegen upsetten und dat sie sulx mit Verdugo bestuyrden, die mit gewalt tselve belettede, seggend hij wust neet woe hij het verstaen solde; die van

¹ Louis Verreycken is audiencier en eerste staatssecretaris.

² Benoit Charreton, seigneur de Chassey.

³ Deurwaarder.

⁴ Over deze aangelegenheid bevindt zich verdere informatie in Hammonius' verbaal, de missivenprotocollen en andere stukken in het stadsarchief.

In het manuscript volgen hierna de aantekeningen van 4 oktober. Zie hieronder. Het verslag van de gebeurtenissen van 3 oktober loopt door op de tweede helft van fol. 31.

⁵ De hierna volgende regels staan in het manuscript op fol. 31 onderaan. Het eerste gedeelte van de tekst op deze bladzijde betreft het bezoek dat Hammonius op 4 oktober aan thesaurier Drenckwaert bracht.

⁶ Zie voor de vordering van de Fuggers het stadsarchief (rvr 1462.378, 1074,3, 1007,5, 1462 391 en 596.).

De beschrijving van rvr 1462.378 luidt: 'Brief van Hans Frix, facteur van de Fuggers in Keulen, <aan burgemeesters en raad van Groningen,> ten geleide van een brief van Marx Fugger en broeders te Augsburg waarin deze om onmiddellijke betaling verzoeken van de in 1576 aan de stad geleende kapitalen ter grootte van 16.000 en 9.000 pond met de sinds kerstmis 1577 verschenen rente van 10%, onder bedreiging van arrestatie, beslaglegging en executie van Groningse personen en goederen. 20 mei 1589. Met de genoemde brieven van de Fuggers d.d. 11 mei 1589.'

Groningen hetten doch aldaer neet toe gebeden! Toe dem soe was het hem noedich tot reparatie des huijses,¹ twelck alles vervil. Heij mu[ste] knechten und schantzen holden und allent van zijn underdaenen nehmen. Verdugo maeckte het heel groff mit den zijnen, hadde sie van neuwen gedwungen pulver te moeten bestellen in de schantze toe Wijnschoeten etc.; mit meer andere woerden, seggende daerbij: want² jae die van Groeningen begerden vrij toe wesen voer hoere borgeren, sulx muchte geschehen, ten weinichsten solden sij neet beletten dat een vrembt man tol geve. Item mit dem graven maeckten zij oick soe sij wolden.³

Ick antwoerde dat ick van dselve saecke geen last hadde, were oick bij mijn tijden nichts daervan gehandelt, wuste neet wat het voer een gelegenheit hebben mochte. [32] Dan derwijlen biszhero tho Wedde geen tol oijt gewest kunde ick wal gedencken dat mijn hern sich neet te vergeves mochten geopponirt hebben, dat sie averst mit gewalt etwes solden doen were in hoer macht niet; nietthomin ich wolde ingedenck zijn wan ick heimb köme wat Zijn F. Gen. mij aldaer angesecht hadden, und twijvelde niet sie solden neet destoweiniger unser genediger hern zijn und unse saecke in dusse billicheit vor recommandirt holden.

Der grave antwoerde: ick solde hijrvan an den hern schrijven und solle gedencken die eene hant muste die ander waschen. Jae seede oick, indien die von Groeningen dat huijs toe Wedde wolden bouwen up ire kosten, were er toevreden, wolle geen toll setten; item het were doch man tot een seecker tijt toe und niet in perpetuum.

Pro conclusione beloeffden Zijn F. Gen., mij, sie wolden in unse saecke doen wat in dero vermogent, wolden oick zijne secretarium an mij schicken umb mij van die tollsaecke toe berichten. Item ick möchte dr. Westendorp vraegen; derselve wuste alles wol und soll mij genuechsam bericht geven. Mij daermede dimitterende ende behielde de requeste in zijne handen.⁴

[4 oktober 1589]

[30v]⁵ Wonsdach den 4^{den} octobris bij den tresorier Drenckwaert gewest ende mit denselven nae lange geconversiert van de quijtscheldinge der jaertaxten, daervan ick supplicatie in handen des hern van Arenberg hadde oevergeven. Item van de indempniteit der sestijnduysent vijffhundert gulden tegens den Fuggeren.

[31]⁶ Hebbe hem oick geremonstriert die benauthheit des landes und dat het wal up reden stunde dat men uns die quyttscheldinge dede. Darup mij der her tresorier geantwoert, men solde doen wat moegelijck were, dan niettemin mits alsulcke quyttscheldingen worden diejenigen gefrustriert den die domainen verhiypotheceert waeren, gelijk die Fuggeren die daerover soevenduisent gl. des jaers hadden.

¹ Het huis te Wedde.

² 'Indien'.

³ Is met 'graven' de vorst van Arenberg bedoeld? De zin (en de hele passage) maakt duidelijk welk imago Groningen in Brussel heeft: de stad doet gewoon wat ze wil. Bovendien blijkt uit de uitlatingen van Arenberg weinig waardering voor Verdugo.

⁴ Zie voor de tol te Wedde rvr 619: 'Octrooi van koning Filips II voor de gravin van Arenberg om tot herstel van het huis te Wedde en tot onderhoud van de aldaar gelegerde soldaten een tol op de het land van Wedde in- en uitgaande goederen en een accijns op de daar verkochte goederen te mogen heffen. 15 mei 1582.'

⁵ Het navolgende staat in het manuscript op het onderste deel van fol. 30v.

⁶ De hierna volgende regels staan op het bovenste deel van fol. 31. De tekst op het onderste deel ervan betreft de gebeurtenissen van 3 oktober 1589 (zie hierboven).

[32v] Wonsdach den 4^{en} octobris bin ick oick bij den commis van Merode gegaen unde hem sonderlinge gerecommandirt die saecke van de quytscheldinge mits die indempnityt der Fuggeren, revocerende hem in gedachtenusse tgene hij in unse quartier geseen ende verstaen. Deser her beloefde mij oick alle hulp und bin des middaeges bij hem ten eten gegaen.

[5 oktober 1589]

Donnerstach den 5 [octobris] hebbe ick den hern president Pamele aengesproecken ende hem nae lange voergehouden wat fondement wij hadden umme tegens die pretensie van dr. Lucas Upmeer int stuck der admiraliteyt te opponeren, hem seggende dat ick verstunde men hadde mijnen hern van newen een peremptorij termin van 2 maenden geprefigiert umme up zijn schriften te antwoerden; begerende dat men doch een inseent wölle draegen hoe dat men in dusse tijt mit den vijant soe voele te schaffen dat men sich mit geen processen kunde bekummeren. Toedem kunden mijne hern in mijn affwesent in dusse saecken nichts handelen, vormits alle stucken und papieren in mijn cantoer besloeten etc. Gemelter heer president gaff mij [33] ter antwoert, hij vonde voer raetsam—weiln ick in de saecke soe wal gefundeert—dat ick tselve schriftlijck solde remonstreren. Ick seede: de remonstrantie was schriftlijck all gedaen. Hij antwoerde: ick solde etwes oevergeven, wente sonsten were toe besorgen wij mochten versteecken¹ worden, vermits dat der marquis heftich insisterde; pro conclusionem instanter² seggend, hij reede³ mij etwesz schriftlich te oevergeven.

[6 oktober 1589]

Vrijdach den 6 octobris hebbe ick den hern veador aengesproecken, hem die apostille van den secretarijs Cosmo gegeven und alle gelegenheit van unse twe veendel hem ontdeckt, te weten hoe lange deselve sonder affreeckeninge gedient; item dat sie die principale forteressen in hoer gewalt hadden, und dat darumb wel noedich dat sie hoer betaelinge kregen gelijk andere aldaer liggende. Daerop mij geantwoert, als die andere contadores⁴ quemen wölle men die saecke verstaen ende alsdan guet antwoert ende resolutie darup geven.

[7 oktober 1589]

[33v] Saeterdach den 7 octobris hebbe ick duer des roskams Johan Cocks jungen an ein erb. Raedt geschreven dat Zijn Hoch. van Spa vertoegen und sich möglichen nach Bintz⁵ solde begeben.

Item an den statholder Verdugo.

Inselijcken an den vicarium generalem pater Arn[oldum].

Item dem rentmeister Deest et uxori.

¹ 'Bij verstek veroordeeld worden' ?

² 'Nadrukkelijk'.

³ Aanvoegende wijs van 'raden'.

⁴ Spaans; 'betaalmeesters' of 'comptabelen'.

⁵ Binche ligt in Henegouwen, tussen Mons en Charleroi.

[8 oktober 1589]

Sondach den 8 octobris ist dr. Henricus Sueterman¹ tot mij ende dr. Westendorp gecoemen; heft ons gecommuniert hoe dat hem van den Ansee steden upgelecht sij toe schrijven een refutationschrift tegens een seecker compendium Anseaticum twelck die Coeninginne van Engellant an de Keij. Matt hadde geschickt, daermede te belionen² dat die Anseesteden unrecht deden dat sie die Engelsche adventurarios³ uuth den Duitslant wilden gedreven hebben; weiln hij tselve averst neet kunde doen vermits hij zijn protocol neet alhijr dan te Collen hadde, soe begeerde he dat wij alle stucken die he uns gaff wilden lesen, principelijck die questie mit deren von Coln tegens d'maniere von Hartt.⁴

[9 oktober 1589]

[34] Maendach den 9^{den} [octobris] hebbe ick den hern van Merode weder begruetet umb expeditie te bekoemen int stuck van de quyttscheldinge. Derselve heer mij gesacht dat in de saecke noch nichts gedaen, und dat hij neet geraeden vandt de requeste te laeten in de Finantie presenteren alleer die grave van Arenberge selvest queme in de Finantie. Sulx dat ick noetwendich hebbe moeten stilstant doen.

Up desen dach tegens den aevent is Dubbelt die boede alhijr toe Bruissel angeoemen und nochtans mij geen breven gebrocht, seggende dat een ander up den wech sij.

[10 oktober 1589]

Dinsdach den X^{den} [octobris] hebbe ick den hern president Pamele oeverantwoert den requeste tegens die peremptori termijn, upt versueck van den marquis⁵ an den magistrat toe Groeningen geordineert, umb uuthstal te hebben bezz ick weder toe Groeningen queme.

[11 oktober 1589]

Wonsdach den XI^{ten} [octobris] hebbe ick den conseiller Brossier angesproecken und ontdeckt wat requeste ick in handen des hern presidenten oevergegeven hadde, hem biddende mede die guede hant daran te holden ten eijnde die versochte uuthstal geschiede. Seede oick dat ick hem geerne wolde een weinich verclaeren van der saecken gelegenheit.

Derselve heer Brossie [34v] stelledo sich als were hij gepassioneert, seggende het were onnoedich hem daervan int lange te spreekken wente daer was geappointeert in termino und wij behoirden tselve gedaen te hebben und unse bewijsz in te brengen; hadden wij guet recht, wij solden het schriftlijck oevergegeven. Ick seede: uuth het tgene men schriftlijck oevergaff konde men soe alle grunt neet vatten. Hij antwoerde: ofte ick hem nu veel seede, tselve were daernae, als men ter saecke queme, all weder affgevallen und vergeten; und vinck an toe spreekken mit

¹ Dr. Heinrich Sudermann was syndicus van de Hanze.

² Het Ms. is onduidelijk. Het hier bedoelde woord moet zoiets betekenen als 'aantonen'.

³ De *merchant adventurers*.

⁴ Onduidelijk, zowel met betrekking tot hetgeen er staat als wat de betekenis aangaat.

⁵ Emanuel de Lalaing, markies van Renty, admiraal.

passie, dat wij quaelijck deden dat men niet antwoerde, wente het scheen alszofte wij oever uns geen justitie wölden laeten gescheden; mit meer ander woerden.

[12 oktober 1589]

Donnerstach den XII [octobris] hebbe ick wederomme den veador angesproecken umb commissie te hebben belangende die affreeckeninge van Herema ende Christoffer Jurgens veendels; deselve mij alsnoch beloeft dat hij mit den contador Columna wolde spreecken van dese materie; were¹ aberst neet in der stat; daeromme muste ick noch gedult draegen.

[13 oktober 1589]

[35] Vrijdach den XIII [octobris] hebbe ick ten huysse Grimaldi weder ontvangen die requeste tegens den admiral mit geteekenden apostille, dat deselve gestelt solde worden in handen van de Raedt des hern admirals.

[14 oktober 1589]

Saeterdach den XIII [octobris] hebbe ick den heern tresorier Drenckwart willen oeverantwoerden requeste om te hebben ordonantie dat den tresorier van de oerloege soude moegen ontvangen enige recipissen in plaetze van sestijnduisent vijffhunder[t] car. gl. tegens den hern Fuggern daervan Zijne Matt uns indemniteyt beloeft, waerup mij gemelter heer geantwoert, ick solde hem geven die specificatie van de selve recepisse ofte acquiten.

Hoc die bij gemelten heere toe gaste gewest.

[15 oktober 1589]

Sondach den XV [octobris] is der grave toe Mansfeldt² alhijr toe Bruyssel up den aevent angecoemen.

[16 oktober 1589]

Maendach den XVI [octobris] hebbe ick welgemelten grave vanwegen Stat und Landen die handt gekust und gebetten wie oick [35v] toe Spa, dat Zijn Excell. unszer mede wolden gedencken, daermit wir geholffen möchten worden. Zijn Excell. heft sich groetelijckx erboeden, seggende dat die stat altijt haer debvoir wol gedaen und dat sie meriteerde geholpen te worden; jedoch wuste er wol, idt were desen soemer niet anders moegelijck gewest, jae, wente schoen Zijn Hoch. well toe passe gewest were, geloeffde hij niet dat men meer solde gedaen hebben als gescheet weere. Nochtans, wir sollen vertrouwen het solde beteren. Heft mij oick oever een halve stundt hijnae weder tot sich beroepen und gesacht, ick solde den hern schrijven dat sie sich noch een weinich wolden gedulden und mochten wol vertrouwen, men solde irer im besten gedencken.

¹ Onderwerp is uiteraard Columna (Pedro Coloma).

² Graaf Peter Ernst van Mansfeld, gouverneur van Luxemburg, vader van graaf Karel van Mansfeld en schoonvader van Francisco Verdugo. Om hem te onderscheiden van graaf Karel van Mansfeld noemt Hammonius hem even verderop 'de oude graaf van Mansfeld'. Graaf Peter Ernst kwam naar Brussel om tijdens de afwezigheid van de hertog van Parma leiding te geven aan de regering.

Hoc die hebbe ick laeten insinueren d'apostille mit die requeste an den verwalter int huys van den marquis belangende uuthstel van dusse saecke bis tot ick weder toe huys gecoemen waer.

[17 oktober 1589]

[36] Dinxdach den XVII [octobris] hebbe ick geschreven an Stat und Landen van den ankumpst des graven toe Mansfeldt.

Item tselve an den heere Statholder.

Insgelijcken an den Leutenant um copie van de commissie des hern vicarij patris Arn[oldi] alheer toe schicken um daerup te geven placet van Zijne Maiesteijt.

[18 oktober 1589]

Wonszdach den XVIII [octobris] hebbe ick in de Finantie oevergeven requeste umme te hebben ordonantie dat den tresorier soude ontfangen die recepissen van den heere van Billij in affdoeninge der 16.500 fl.¹

Item den heere van Arenberge begruetet umb unse saecken gerecommandiert te holden.

[19 oktober 1589]

Donnerstach den XVIII [octobris] den hern veador (die aldoe verreisede) angesproecken um te hebbe[n] commissie tot die affreeckeninge unser twe veendel knechten, nae vermelt d'apostille bij Cosmo gegeven.

Item hoc die voirts mit den hern president Pamele gesproecken van de saecke des dekens toe Deventer.²

[21 oktober 1589]

[36v] Saeterdach den XXI^{en} [octobris] hebbe ick an borgermeistern und raedt duer den boede Dubbelt geschreven dat men noch neet kunde weten dat der alte grave toe Mansfeldt³ enige macht ofte bevelch hadde jechtes in affwesent Zijnder Hoch. te soelen ofte moegen negocieren.

Item an den borgermeister Ballen.

Item an den Leutenant.

Item an Frerick Moijsteen.

Item an pater Arnoldum.

¹ In de cijfers van het bedrag is geknoeid, zodat niet duidelijk is wat precies wordt bedoeld. In Hammonius' verbaal van 8 december 1589 (VH II 16v) wordt eveneens een bedrag van 16.500 gulden genoemd. In andere stukken is sprake van een schuld van 16.000 pond, ontstaan ten tijde van de afbetaling van Billy's troepen (13 december 1576).

² Peter Doys.

³ Graaf Peter Ernst van Mansfeld.

[23 oktober 1589]

Maendach den XXIII [octobris] bin ick 's morgens toe acht uhren bij den hern tesorier Drenckwaert gewest ende hem dienstlich gebeden die requeste voer die Stat ende Lande van Groeningen gepresentiert mede te willen behartigen ende die guede handt daeran holden darmit wij die versochte quytscheldinge neffent het effect van de indempniteijt tegens die hern Fuggeren becoemen mochten. Gemelter heer beloeffde mij alle assistentie.

[24 oktober 1589]

[37] Dinxdach den XXIII [octobris] mit den prince van Arenberg van de St. Gudulenercke gegaen bisz ant hoff, ende onderwegens van unse saecke wijtleuffig gesproecken und Zijn vorst. Gen. gebeden mij te willen helpen affveerdigen. Upt welke mij alle hulp beloebet.

[25 oktober 1589]

Wonszdach den XXV [octobris] avermaels den prince toe Arenberge angesproecken, mit Zijn Excel. gaende van zijn hoff bis an de Finantie, ende van deselve saecke begruetet.

[26 oktober 1589]

Donnerstach den XXVI [octobris] insgelijcken gedaen ende altijt vertroestinge gehabt.

[27 oktober 1589]

Vrijdach den XXVII [octobris] hebbe ick aevermaels den gefursten grave toe Arenberge als deselve in de Finantie gegaen angesproecken umb meiner saecken ingedenck toe zijn. Int uuthkoemen uut der Finantie hebbe ick mij tot Zijn Excel. gevuecht umb te weten ofte etwes in mijne saecken gescheet. Darup mij geantwoert, in der saecke der Drenten were surceantie vergunt, averst die ander zijn in handen des thresoriers umb up kunftigen maendach hyrvan te rapporteren.

[30 oktober 1589]

[37v] Maendach den XXX [octobris] bin ick bij Jan de la Stur gewest ende mit hem van unse armuet gecommuniert, oick gebeden dat hij die guede hant daeran wolde holden, ten eijnde wij enige penningen tegens den winter mochten bekoemen. Hij seede dat hij an Cosmo geschreven hadde dat men voer die quartieren van Vrieslant end am Rijn enich gelt muste vinden, doch wuste neet wat daarvan koemen wolde; vermeende Zijn Hoch. mochte sich balde herwaerts begeven. Wij hebben oick vast van de gestalt unses lants gecommuniceert unde pro conclusionem nichts bekoemen, dan dat hij zijn beste altyt wolde doen.

[31 oktober 1589]

Dinxdach den lesten octobris hebbe ick den tresorier Drinckwart begruetet ende hem mijne requeste (in der Finantie oevergegeven) gerecommandiert; darup hij mij geantwoert, zij weren daerinne doende ende behoefde geens recommanderens.

[38] Up denselven dach is Harmen Labberdaen toe Bruyssel aengecomen mit verscheidene breven van den heren mij bevelende weder thuys te koemen.

[3 november 1589]

Vrijdach den III novembris is alhijr toe Bruissel angecoemen Peter Philips, boede van Groeningen, ende mij breven van mijnen heren gebracht, dat die Soltcamp van den vijant ingenoemen sij.¹

Up denselven stunde als ick dit verstaen bin ick an den grave toe Mansfeldt gegaen, den ick gevunden bij den veador generael, ende haer beijden geoopenbaert die droevige tijding vant verlies des Soltcamps ende in concludendo begeert, dat Zijn Excel., als een voernehme person van den Raedt van State, dusse saecke wolde behartigen ende medehelpen raeden ende benaerstigen daermit wij eens geholpen mochten worden. Tselve ock begeert an den heere veador als inspectoer up alle saecken in dusse Nederlanden.

[38v] Beide vorn. heeren hebben sich duer dusse tijdingen seer entsettet ende pro conclusionem mij bevoelen (gelijck ick ane dat im sin hadde) nae Bintz an Zijne Hoch. te trecken ende derselven alles remonstreren. Ick antwoerde dat ick sollichs toe doen gaer willich, dan besorgede wal dat mijn remonstrantie weinich vrucht solde schaffen, ten weere dat jemant van de heren, die des Coeninx dienst lieff hadde, soe voele moijte wolde annehmen ende mit mij reisen, mij assisterende bij Zijn Hoch. um vorderlijcke hulp te erlangen. Daerup alsbald der heere veador sich erclaert, hij wolde ohne dat reisen nae Bintz und was oeverboedich Zijn Hoch. selvest mede hyraff te spreecken. Ter cause van welcke erbiedenis ick geresolviert des anderen daeges nae Bints te verreisen.

Up den aevent hebbe ick een brieff an Stat ende Lande geschreven, hemlyuden adverterende dat ick nae Bints verreisen wolde.

[39] Ick hebbe oick desen selven naemiddage den heere president² mit den van Assonville die tijdinge van den Soltcamp gecommuniceert ende den underganck vant lant toe kennen gegeven; ende wel hertelijck gebeden dat sij als Raede van State sick dese saecke mede wolden laeten bevoelen zijn. Deselve hebben mit groet leedtwesen sulx vernoemen ende mij mit ijver verspoecken alle hoer debvoir te doene; jae, der heere president seede mij dat hij in de leste communicatie mit Zijn Hoch. vast neet anders gedaen hadde dan Zijn Hoch. die saecken van Groeningen gerecommandiert.

¹ De Staatsen veroverden de schans Zoutkamp op 20 oktober 1589 (DA 773).

² Willem van Pamele.

[4 november 1589]

Saeterdach den IIII [novembris] bin ick mit den heere veador van Brussel nae Bints vertrocken ende des sondaeges aldaer voer den middage angecoemen.

[6 november 1589]

Maendaech den V^{ten} novembris¹ umtrent soven uhren voer den middach hebbe ick by den secretario Cosmo audientie gehadt, de doen all te voerens van den heere veador tom deele van unse gelegenheit berichtet was. [39v] Hebbe alsoe—nae gedaene salutatie—demselven hern Cosmo weder erinnert woe dick- und mennichmael ick desen soemer lanck van secours van gelt ende volck hadde angehouden ende dat nochtans darup neet sonderlings erfolgt, ende dat derowegen der vijant—seende dat men van unse zijde geen secours dede ende den krijch up den olden voet defensive weder begunste te drijven—nae de eroeveringe van Reijda² sick verstoutet een principael fort, den Soltcamp geheten, liggende upt principael canal³ van de stat van Groeningen, mit gewalt an te vallen ende te bestormen. Item dat der heere van Verdugo sick nae Oldenseel begeven ende grave Fridrich⁴ mit den oeversten luytenant Cocquel wel omtrent mit negenhundert man sick aldaer omtrent hadden laeten seen umme den schantz Soltcamp te ontsetten, jedoch mit den vijant neet gescharmutseert, neet wetende uuth wat oirsaecken, twelck ick hoer wolde laeten verantwoerden. Item dat die [40] getrouwe soldaten in den Soltcamp liggende, sick verlaetende upt secours twelck sij voer oegen saegen, sick dapperlijck gehouden ende den vijant tom darden mael affgeslaegen, aeverst mit den veerden storm oeverwonnen ende ten mehren deel om den hals gebracht. Item dat nae eroeveringe des Soltcamps een schantzken, de Stueppen genoempt,⁵ in den volgenden nacht oick geabandoneert, insgelijcken Tammingeborch.⁶ Ter cause van twelcke der vijant meister van de gantse Marne geworden ende dat daerduer neet allene die toevoeringe gesloeten, sunder oick dat het quartier daer des Koenings soldaten hunne contributie uuth plachten te trecken oick gebroecken, ende dat men nu niet anders hadde te verwachten als die uuyterste underganck van der stat van Groeningen, hem biddende dit alles bij Zijn Hoch. wel in acht te nehmen, ende wel behartigen wat andere [40v] inconvenienten volgens mit Deventer, Zutphen, Steenwijck ende alle anstoetende steden bisz an den Rijn, die enigermaeten die stat Groeningen als een voerbolwerck hadden, toe bevresen stunden. In summe, ick hebbe hem mit dre woerden gesecht dat die stat Groeningen in effectu belegert was ende dat unse beyde munden, te weten Reyde ende den Soltcamp, nu gesloten; wente duer den Delffzijl hadde men nichts toe verwachten;⁷ hem seggende pro conclusion: het were nu meer dan tijt tgene t'effectueren twelck ick soe dickmael begeert hadde, indien men niet seen wolde dat die stat mitsamt den lande verloeren ginge. Seede oick dat ick nochmaels bij faulte van secours die oevericheit van Stat und Lande wolde entschuldigen voer Godt ende Zijne Matt, oick mede voer Zijn

¹ Vanaf deze dag vergist Hammonius zich in de datum. Het was op deze maandag 6 november 1589.

² De schans te Reide is door de Staatsen ingenomen op 25 juni 1589. Zie hiervoor fol. 12v.

³ Het Reitdiep.

⁴ Graaf Frederik van den Berg.

⁵ De Stoeppen ligt enkele honderden meters ten westen van Rodehaan aan de noordelijke oever van het Reitdiep.

⁶ De Tammingaborg lag te Hornhuizen.

⁷ Vanwege het Staatse garnizoen te Oterdum.

Hoch. ende jedermennelijck, dat sie an allem unschuldich wes sick enichsins mochte toedraegen.

[41] Gedachter heer Cosmo, dit alles hoerende, stundt alsofte hij seer benaut was; gaff mij weinich antwoert, dan allene hij wolde Zijn Hoch. sulx voedraegen; wuste wel men solde daerinne remedieren.

[7 november 1589]

Dinxdach den VI^{ten} [novembris]¹ hebbe ick den heren veador angesproecken ofte jechts geordineert sij tot unser entlossinge. Derselve mij geantwoert, Zijn Hoch. sij entelijck geresolvirt unsluyden contentement te gevene.

Eodem die den hern Cosmo gevraecht nae de resolutie van Zijn Hoch. Derselve mij geantwoert, Zijn Hoch. hebbe die saecke ernstlijck ten harten genoemen ende albereit ordnung laeten schrijven an den heren grave Carl toe Mansfeldt een alsulcke huijpe volcks te schicken als tot unse erreddinge noedich were. Ick seede: ingevalle datter geen twe ofte dredusent man gesunden worden mit guede provisie van gelt, dat het geen groeten voertganck solde gewinnen, maer dat alles noch erger mochte worden. [41v] Cosmo antwoerde: ick solde niet sorgen, alles solde tot unsen contentement gescheen.

[8 november 1589]

Wonszdach den VII^{ten} [novembris]² sint breven an graff Carl, daerinne hem die ordnung Zijnder Alteze toegeschreven, affgeveerdicht ende den luytenant van capitein Aguan³—die stracks nae grave Carl solde reisen—in handen gestelt. Und derwijlen Cosmo mij angesecht dat Zijn Hoch. mij gedechte te spreecken, hebbe ick den donderdach den VIII [novembris]⁴ avent ende morgen voer het gemaek⁵ getoet, in hoepe gevordert te worden.

[10 november 1589]

Vrijdach den IX [novembris]⁶ derwijlen ick van Zijn Hoch. niet worde gevordert ende nochtans gerne wolde reisen, hebbe ick uut raedt des hern Cosmo Zijn Hoch. buyten voer die int uutrijden angesproecken ende oerloff willen nemen, aeverst Zijn Hoch. geven mij alsbald ter antwoert, ick solde verbeyden bis up den avent oft des anderen daechs, alsdan wolde hij mij noch spreecken.

[11 november 1589]

[42] Saeterdach den X [novembris], wesende den dach Martini,⁷ hebbe ick mij 's morgens vruech voer het gemack gevuecht, verwachtende van Zijn Hoch. gevordert

¹ De datum is onjuist. Zie de noot bij de aantekeningen van 6 november 1589 op fol. 39.

² Idem.

³ De lezing is onzeker.

⁴ Moet zijn: donderdag 9 november.

⁵ Vgl. Duits *Gemach*.

⁶ De datum is onjuist. Zie de noot bij de aantekeningen van 6 november 1589 op fol. 39.

⁷ Idem. Het is merkwaardig dat Hammonius—die natuurlijk heel goed wist dat de feestdag van de Groningse patroonheilige op 11 november werd gevierd en niet op 10 november—zich niet heeft gerealiseerd dat hij in de war was met de datering van zijn aantekeningen.

te worden, gelijk dan gescheet. Alsbald de misse gedaen was, koemende in Zijn Hoch. gemack, begunde Zijn Hoch. selvest mij eerst an te spreekken seggende, hij hadde van den secretario Cosmo verstaen de ungeluckige gelegentheit unses landes ende het verluys van den schantze Soltcamp; und were hem leedt, solches te vernehmen, wolde geerne vorlangest uns gehulpen hebben, maer was in zijn vermoegentheit niet gewest. Aeverst nu hadde hij guede ordnung gegeven, dat wij in der ijle solden entsettet ende gehulpen worden; ende wij solden guede muet hebben, alles solde ten besten koemen. Seede oick, hij erkende sich verobligeert te zijne tegens alsulcken getrouwen stat, wuste oick ende were genuechsamen ingedenck der mennichvoldige groete diensten die zij altijd an Zijne Matt hadden bewesen, mochten wel vertrouwen dat dieselve niet solden vergeten blijven. [42v] Daeromme solde ick mijne heren zijn guede genedige affectie ende wille vermelden, sie vertroestende dat alle haer saecken up beteren voet weder geredressiert solden worden, mit meer ander dergelijcken schoene woerden.

Alsbald nun Zijn Hoch. uuterredet, hebbe ick geantwoert mit behoerlijcke reverentie: derwijlen Zijn Hoch. duert rapport van den secretarij Cosmo alreede verstaen hadde de elendigen stant van unse Stat ende Landen, soe hielde ick unnoedich dieselve int lange te verhaelen ende Zijn Hoch. daarmede fascherie¹ te geven. Dan één dinck mochten Zijn Hoch. summarie wel voer gewisz ende seecker holden: dat die stat Groeningen in effectu belegert was und dat der vijant duer innehminge van Reijde ende den Soltcamp sick meester vant lant gemaect. Twelck wal voer te coemen gewest weere, indien Zijn Hoch. in den soemer up mijn instendich anholden geordineert hadden tgene ick versochte. Seede daerbeneffens dat het verluys des Soltcamps unsz niet allene den toevaert duer het principal canal [43] benoemen, maer dat het gantse quartier van de Marne—daer unse soldaten haer leninge van plachten te geneten—ons oick affhendich gemaect, alsoe dat uns den munt an beiden sijden gesloeten, hem remonstrerende dat in maenere van spreekken die eene munt der Stat ende Umlanden van Groeningen etlijck vijff ofte ses jaeren herwaerts Reide gewest waer up die Eemse ende den Sol[t]camp upt Reydeep. Nu weren sie uns beide verstoppet, waerduer dan allerhande inconvenienten, jae lestlijck het verluys van der stat Groeningen ende consecutivelijck van Deventer, Zutphen ende voele meer plaetzen geausiert wolde worden, indien Sijne Hoch. hierinne niet remedierden. Niettemin, derwijlen ick verstunde dat Zijn Hoch. ordnung hadde gegeven, wolde men verhoepen Godt muchte genaede geven um weder te gewinnen, dan, want saecke sij datter enich volck in slechter antal sonder gelt ende provisie van ammunitie gesonden worde, were eenmael seecker dat het tot groeter inconvenient wolde affloepen [43v] und mochten Zijn Hoch. vast gelooven datter omtrent twe ofte drie dusent man gesunden muste worden mit guede ordnung, anders were nichts uuth toe richten. Sijn Hoch. seede wederomme, wij solden gelooven dat hij solcke ordnung gegeven hadde, dat wij contentement solden krijgen.

Darup ick Zijn Hoch. in gebuerlijcheit gedancket, hem nochmaels biddende unse Stat ende Landen in genaedige recommendatie altijd te behouden, sick tot derselven vertrouwende dat zij in die dienste Zijnder Matt. bes tot den uutersten druppe bloedes wel solden verharren. Zijn Hoch. antwoerde, hij twijvelde an dem neet, mij nochmaels bevelende mijne heren zijn genaedige wille te vermelden; seede

¹ Vgl. Frans *fâcherie* (onenigheid, geharrewar).

daerbeneffens dat hij mijn person oick voer gerecommandiert hielde ende [ick]¹ solde continueren gelijk ick begunst, ick solde tot gelegener tyt niet vergeten worden.² Darmede ick van Zijn Hoch. oerloff genoemen.

Inszgelijcken up denselven dach oerloff genoemen van den hern Cosmo ende hem altijd unse saecken recommandiert, oick angesproecken wat hoepe [44] van gelt he mij geve. Darup geantwoert dat sonder enich twijvel gelt gesunden solde worden ende, ingevalle ick een dach ofte veer binnen Bruissel vertoevede, solde ick die gewijshet³ vernemen; mochte mij addresseren an Jan de la Stur.

Am selven dach oerloff genoemen van den heere marquis van Varenbon; oick van den secretarijs Garnier.

[12 november 1589]

Sondach den XI [novembris]⁴ bin ick weder van Bintz verreiset ende des avents mit geluck toe Bruissel angecoemen, alwaer ick den capitein Barduccho gevonden, der affgesent was van den statholder Verdugo; ende mit hem gecommunicert wat ick toe Bintz genegociert, daarmede hij wuste wat hij wijders hadde te verrichten.

Desen avent vant ick binnen Bruissel een boede van der stat gesunden mit breven van leutenant ende hoevetmannen; item van Stat ende Landen an Zijn Hoch.

[13 november 1589]

Maendach den XII [novembris]⁵ hebbe ick binnen Bruissel den grave toe Mansfelt, den hern president, item den tesorier Jan de la Stur rapport gedaen van mijne negociatie binnen Bruissel⁶ ende eenieder weder angedient wat mij [44v] bij den boede geschreven was. Sie samt ende sonders ock gebeden die saecke van unse quartier in recommandatie te houden.

Dezen maendach des middaeges bij den grave toe Mansfeldt geeten, dessen Excel. mij gesacht dat der stathalter Verdugo entelijck begerede dat ick weder toe huys queme; item dat solchs groetelijck van noeden sij. Daeromme solde ick noch gaen tot den tesorier Jan de la Stuyr, hem vraegende ofte ick enige vertroestinge van gelt van hem hadde te verwachten.

Nae den middach hebbe ick solches gedaen end hem gevraecht, seggende dat ick anders veerdich um te vertrecken. Der tesorier antwoerde, hij hadde neet int gebruck jechts te seggen dat neet entelijck waer was, dan ick mocht mij wel verlaeten dat men doende waer um een assiente⁷ voer ons te maecken, hedde ock an Cosmo hijvan ernstlijck geschreven ende twijvelede neet het solde gescheen; darumb solde ick een dach voer mijn vertreck hem weder anspreecken, gueder hoepeninge hij solde mij alsdan guet afschidt weten te geven.

¹ Ingevoegd omdat Hammonius hier van onderwerp wisselt.

² Ook bij hun eerste onderhoud, op 11 juli 1589, had de hertog al blijkt gegeven van zijn waardering voor de persoon van Hammonius (zie hierboven, fol. 15v).

³ Gewisheid, zekerheid.

⁴ De datum is onjuist. Zie de noot bij de aantekeningen van 6 november 1589 op fol. 39.

⁵ Idem.

⁶ Hammonius vergist zich: hij bedoelt Binche.

⁷ Het Spaanse *asiento* betekent: post in een kasboek of ander financieel register.

[45] Dises hebbe ick den grave toe Mansfelt weder ingesacht; derselve mij darup sachte, hij vant ratsam ick solde reijssen und mochte mij getroesten dat in mijn affwesent hij sollicitant van Groeningen solde zijn.

[14 november 1589]

Dinxdach den XIII [novembris]¹ hebbe ick den boede Meije² mit de breven an Zijn Hoch. mit oick een neuwe remonstrantie an den hertoch nae Bints gesunden.

Oick up denselven dach bij alle heeren nae de saecke, staende in der Finantie, gevraecht ende den afschiedt sollicitiert.

[15 november 1589]

Wonszdach den XIII [novembris]³ den thresorier Drenckwart ansproecken, der mij sachte, men hadde in mijne saecke gedaen tgene moegelijck is.

Item dan tselve den gefursten grave toe Arenberg, die mij tselve gesacht; ende mit Zijn vorst. Gen. voele gecommuniceert, der mij int afscheiden die saecke van den toll gerecommandiert.

¹ De datum is onjuist. Zie de noot bij de aantekeningen van 6 november 1589 op fol. 39.

² Meije Jansen.

³ De datum is onjuist. Zie de noot bij de aantekeningen van 6 november 1589 op fol. 39.

Index

Index op geografische en persoonsnamen

A

Afferden	4
Aguan (?), kapitein	39
Ahlen	4
Aken	5, 27
Akerk, kerkvoogd	22
Alba, dr. d'	24
Alexander (die Groet)	20, 27
Alting, Egbert, secretaris van Groningen	13, 16, 19, 24
Aremberg	
– , graaf Karel van	29-31, 33, 35-36, 42
– , Margaretha van der Marck, gravin van	16, 31
Assonleville, Christophe d', raadsheer in de Geheime Raad en de Raad van State	29, 37
Atrecht	25
Augsburg	30

B

Ballen, Johan van, burgemeester van Groningen	11, 13, 16, 20, 22-24, 28, 35
Balthasar, opperklerk	10
Barducci, Vincenzo, kapitein in het koninklijke leger (Barduccho)	41
Barmen	4
Berg, graaf Frederik van den	38
Bergen (Mons)	32
Beyenburg	4
Billy, Caspar de Robles, heer van	26, 35
Binche	32, 37-38, 41-42
Blanckenmeyer, kolonel in het koninklijke leger	12, 17
Blijenbeek	4
Bonomi, Giovanni Francesco , pauselijk nuntius te Keulen	5
Bourgondië	4
Brossia, Brossier, raadsheer	19, 33
Bruele, dr. Adrianus van den, gekozen pastoor te Groningen	24, 26
Brussel	4-5, 10-11, 24, 27-28, 30, 33-34, 37-38, 41

C

Calatinus	zie Frangipani
Camillo	9

Castro, Pedro de, kapitein in het koninklijke leger	11-12, 25
Champagney, Frédéric Perrenot de Granvelle, heer van, hoofd van 's konings Financiën.	28
Charleroi	32
Chassey, Benoît Charreton, heer van,	30
Cock, Johan, Groninger 'roskam'	32
Cocquel, Antonie de, overste-luitenant in het koninklijke leger	38
Coevorden	3
Coloma, Pedro, <i>contador</i> (Columna)	34
Cornet, dr. Peter, zaakwaarnemer van Groningen te Brussel	10-11
Cosmo, secretaris van Alexander Farnese	5-10, 12-14, 17-28, 32, 35-36, 38-41

D

Delfzijl	38
Deventer	10, 18, 23, 26, 38, 40
– , deken van	30, 35
Diest (Deest), Johan van, raadsheer en stadsrentmeester van Groningen	6, 18, 22, 24, 32
Dominicanen (Jacobijnen)	22
Dortmund	4
Doys, Peter, (erfgenamen van)	18, 30, 35
Drenkwaert, thesaurier	29-31, 34, 36-37, 42
Drenthe	17, 36
Dubbelt, bode van Groningen	21-22, 33, 35
Duitsland	33

E

Eems	40
Engeland, Engels	33
– , koningin van	33
Enumatil (Emetil)	8-9
Ernst van Oostenrijk, landvoogd	5

F

Farnese, Alexander, hertog van Parma, gouverneur-generaal van de Nederlanden (Zijn Alteze, Zijne Hoogheid)	passim
Filips	
– II (de koning, Con.Mat.)	passim
– , Peter, bode van Groningen	14, 16-17, 37
Frangipani, Ottavio Mirto, pauselijk nuntius te Keulen	5
Frankrijk, Frans	8, 10, 20-21
Friesland (Fries kwartier)	4, 6, 8, 12, 16, 23-24, 26-27, 36

Frix, Hans, facteur der Fuggers te Keulen	30
Fugger, Fuggers	30-31, 34, 36
– , Marx	30

G

Garnier, Flaminius, secretaris	6-7, 9-10, 17, 21, 23 26
Gelderland	4
Gent, Pacificatie van	24
Gerrits, Claes, raadsheer te Groningen	16
Gevelsbergen	4
Glandorf	3
Gouda, dr. Johan de, luitenant-stadhouder in Stad en Lande (de luitenant)	11, 22, 35
Granvelle	zie Champagney
Grimaldi	34
Groningen (de Stad)	3-7, 10-12, 14-16, 22-23, 30-31, 33, 37-41
– , bisdom	22
Groningerland	10; zie ook Stad en Lande

H

Habsburg, Rudolf II van, keizer	5
Hagen	4
Hamm	4
Hanze	33
Heerma, Tjaart van, kapitein in het koninklijke leger	33
Henegouwen	32
Hennot, Jacques, postmeester te Keulen	16
Henri III, koning van Frankrijk	20-21
Heusden	9-10
Holland	18
Hornhuizen	38
Huy	28

I

Ibbenbüren	3
Indevelde, Peter Micault van, drost te Lingen	3
Italianen, Italiaans	9, 25

J

Jacobijnen (Dominicanen)	22
Jansen, Meye, bode van Groningen	42
Jezuïetencollege (het collegium)	5, 11, 22
Jurgens, Christoffer, kapitein in het koninklijke leger	34

K

Kamen	4
Kerpen	5
Keulen	4-5, 16, 23-25, 30, 33
Kollum	24
Krithe, Johannes, officiaal en pastoor te Westerwijtwerd, syndicus der Ommelanden	13, 16, 24

L

Labberdaan, Harmen, bode van Groningen	6, 37
Lalaing, Emanuel van, markies van Renty, admiraal (de admiraal)	33-34
Linden, kamerheer	21
Lingen	3
Lippe	4
Lippstadt	4
Lotharingen (Lorraine)	18
Luik	4-7, 13, 18-20, 24, 26, 28
Luitje, bode van Groningen	22-23
Luxemburg	35

M

Mansfeld, graaf van	
– , Karel	9-10, 13, 18-19, 39
– , Peter Ernst	35, 37, 41-42
Marck, Margaretha van der, gravin van Aremberg	16, 31
Marne	38, 40
Masz, deurwaarder	30
Merode, de heer van, commies van de koninklijke financiën	3, 32-33
Möllenkotten	4
Moesyenbrouck, dr. Godefroy	11, 16, 24
Mons (Bergen in Henegouwen)	32
Moysteen, Frederick, raadsheer te Groningen	6, 16, 22, 35
Münster	4

N

Namen	28
Nederduits	20
Nederlanden	5, 25, 37
Niezijl	9, 27
Nijlen, Arnoldus, prior der Dominicanen te Groningen en vicaris-generaal van het bisdóm Groningen	22, 32, 35

Nijmegen	21
Noordhorn	24

O

Oldenklooster in de Marne	5
Oldenzaal	38
Ommelanden	13, 21, 23, 40
Oostenrijk, Ernst van, aartshertog	5
Opmeer, dr. Lucas van	32
Opslag, schans	11, 225-27
Oterdum	9, 38
Overijssel	9

P

Pamele, Willem van, hoofdpresident van de Geheime Raad en de Raad van State (de president)	10, 29, 32-33, 35, 37, 41
Parma	10
– , hertog van	zie: Farnese, Alexander
Patton, kolonel in het koninklijke leger	16-18, 20-21
Paus (Zijne Heiligheid)	5
Peñaranda, Luís, agent des konings te Keulen	16, 22, 27
Praedinius	
– , Elletien, echtgenote van Hammonius ('mijn vrouw')	12, 16, 23-24, 32
– , Regnerus	12

R

Reide	12, 14-15, 25, 30, 38, 40
Reitdiep	38, 40
Renevelt	29
Rheinberg (Berck)	4, 12
Richardot, Jean, president van de Geheime Raad	7, 9-12, 14, 17
Rijn	38
Rijnland	4, 36
Roberts, Herman, lid van de gezworen meente te Groningen	22
Rodehaan	38
Rome	5
Rudolf II van Habsburg, keizer	5, 33
Ruhr	4
Rye, Marc de	zie Varambon

S

Salland	9
Samerius, Henricus, jezuiet	5, 11, 22
Schenk van Nideggen, Maarten	20-21
Schwelm	4
Sint Goedele	36
Sint Maartensschool	12
Sixtus V	5
Solingen	4
Spa	4-7, 12-14, 16-18, 20, 24-26, 28-29, 32, 34
Spanje, Spanjaarden	29, 32
Staatsen	9, 12, 15, 24, 37-38
Stad en Lande (Groningerland)	passim
Steenwijk	38
Stoepen, de	38
Stur, Jan de la, thesaurier	36, 41
Suderman, dr. Henricus, syndicus van de Hanze	33

T

Tammingaborg te Hornhuizen	38
Taxis, Juan Baptista, inspecteur-generaal van het koninklijke leger (de heer <i>veador</i>)	35-27, 32, 34-35, 37-39
Tecklenburg	3
Thelinge, Jan Frans van (Teijlinge)	16
Tönnishäuschen	3

U

Ubbena, Joachim, burgemeester van Groningen	16, 20, 24, 26
Upkena, Egbert, burgemeester van Groningen	22

V

Valois	zie Henri III
Varambon (Warembon). Marc de Rye, markies van (de markies)	4, 12, 17, 41
Vázquez de Humana, Francisco, koninklijk commissaris	3, 5-7, 9-13, 15, 17-20, 23-26
Verdugo, Francisco, stadhouder van Friesland, Stad en Lande, Drenthe, Lingen en Overijssel (de stadhouder)	passim
Verreycken, Louis, audiencier	30

W

Waal	21
Walen	12
Warembon	zie Varambon
Warendorf	3
Warmelskirchen	4
Waver	28
Wedde	30-31
Westendorp, dr. Georgien, koninklijk raadsheer	20, 31, 33
Westerwijtwerd	13
Westhoven	4
Willem Lodewijk van Nassau (graaf Willem)	24
Winschoten	31
Wupper	4

Z

Zandt, Assuerus ('mijn broer')	11, 16, 23
Zoutkamp	37-38, 40
Zutphen	23, 26, 38, 40
Zwaagsterzijl	12-13

Gebruikte afkortingen

- CPH Joseph Lefèvre, ed., *Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas. Deuxième partie. III (1585-1591)* Brussel 1956).
- DA Diarium Alting; W.J. Formsma en R. van Roijen, eds., *Diarium van Egbert Alting, 1553-1594*. RGP grote serie 111 ('s-Gravenhage 1964).
- LCV Henri Lonchay, ed., *Commentario del coronel Francisco Verdugo de la guerra de Frisa* (Brussel 1899).
- MH Missivenprotocol Hammonius; RHC Groninger Archieven; stadsarchief voor de reductie (rvr; T 2100, inv.nrs. 15.1 en 15.2).
- MJ Missivenprotocol Julsing; RHC Groninger Archieven; stadsarchief voor de reductie (rvr; T 2100, inv.nrs. 17.1 en 17.2).
- RA RHC Groninger Archieven; Rechterlijke Archieven
rvr 'Rood voor de Reductie'; RHC Groninger Archieven; Inventaris van het archief van de secretarie van het stadsbestuur van Groningen en de onderhorige jurisdicties, 1246-1594 (T 2100).
- VH Verbaal Hammonius; RHC Groninger Archieven; stadsarchief voor de reductie (rvr; T 2100, inv.nrs. 1.1 en 1.2).

